

Az Erdélyi Múzeum Egylet XVI–XIX. századi kézíratos énekeskönyvei*

Irta : SZABÓ T. ATTILA.

Nem nagyon szokásos könyvészeti ismertetést adni olyan formában, mint azt a jelen tanulmány teszi. Egy-egy kódex, egy-egy értékeesebb daloskönyv tüzetesebb leírásán kívül alig egy összefoglalóbb munkáról¹⁾ tudunk s az is más természetű. Nem szokás, vagy nálunk nem *gyakorolt* szokás az egyes gyűjtemények kézírattári anyagáról és épen énekeskönyveink öszességéről kimerítő vagy akár csak felsoroló ismertetést is írni. Hogy az efféle munkának „pepecslő”, „időfecsérlő” voltától riadnak vissza vagy látszólagos szükségtelenségtől-e, – nem tudni. Az eredmény aztán az, hogy a kutató munka felületessé, hiányossá válik; a sok szerteszórt anyag meg – ha a kézírattár rendelkezik is kimerítő katalógussal, – rendesen különböző címek alatt lappangva csak fáradtságos munkával szedhető össze. Így sokszor igen értékes anyag marad ismeretlenül mindaddig, míg valami szerencsés kezű kutató rá nem bukkan az anyag egy-egy részletére. De bár az ilyenfajta *szerencse-munka* kétségtelenül jelentős bármely tudománynak, így az irodalomtörténetnek is, minden korában, mégis ezt hovatovább ki kell szorítania a rendszeres céltudatos kutató munkának. „Nyilvános és magángyűjteményeink javarészben ismeretlen tartományok, felfedezésük és meghódításuk kedvezőbb jövő és szerencsésebb nemzedék föladata”²⁾, – írta ezelőtt több, mint húsz évvel Erdélyi Pál. Ez a kedvezőbb jövő nem a mi korunk s az a szerencsésebb nemzedék nem mi vagyunk... És mégis az erdélyi anyag feldolgozását nekünk kell elvégeznünk. Annak az erdélyi magyar nemzedéknek, melynél szerencsétlenebb körülmények s mostohább lehetőségek között élő nemzedék alig volt. De a munka épen akkor szép és épen akkor csábító, ha nehéz. Ez önértet s a jól elvégzett munka önbizalmat ad.

A diákdalok után kutatva, közben végiglapoztam az Erdélyi Múzeum Egylet kézírattárának énekeskönyveit s ez készítetett a kezemben megfordult gazdag anyag ismertetésére. Természetesen nem törekedtem kimerítő részletezésre egyrészt a rendelkezésre álló tér miatt, másrészt azért sem,

* Köszönetemet fejezem ki *Kelemen Lajos* levéltárnok úrnak a munkára való biztatásért s a megbecsülhetetlen tanácsokért, melyekkel a kutatómunka s a feldolgozás során segített; köszönet illeti *Csúry Bálint* dr. ak. I. tagot, ref. koll. tanár urat, hogy az általa lemásolt énekeskönyvek jegyzeteit rendelkezésemre bocsátotta s nem utoljára a szerkesztő urat jóindulatu buzditásáért s a tanulmány megjelentetéséért.

¹⁾ Erdélyi Pál, *Énekeskönyveink a XVI. és XVII. században*. Budapest 1899.

²⁾ *Barakonyi F. költeményei*. Kolozsvár, 1907. 5. l.

mert nem a legaprólékosabb leírás, hanem az anyagnak az ismertetése volt a főcélom. Az ismertetett anyagnak nagy része feldolgozatlan. A beható feldolgozás még a jövő részletmunkásaira vár.

Az alább ismertetésre kerülő anyag tartalmi és kor szerinti megoszlása a következő: *a világi énekeskönyvek* közül egy XVI. sz.-i, hat XVII. sz.-beli, tizenöt XVIII. sz.-i és huszonhat a XIX. sz.-ból való; nagyjában ugyanez az eset a XVII–XVIII. sz.-i *egyházi énekeskönyvek*-kel (öt XVII. sz.-i és tizenöt XVIII. sz.-i), míg a XIX. századból csak tíz egyházi énekeskönyvünk van. A *vegyes tartalmúak* legnagyobb része XVIII.–XIX. sz.-i anyag. Összesen tehát 90 énekeskönyvet, pontosabban kilencven olyan kéziratot mutatunk be, melynek énekanyaga van. Alig hinnők, hogy az E. M. E. kézírattárában figyelmünket valami kikerülte volna, hacsak az előttünk ismeretlen kolligátumokban nem lappang meg egy-egy különálló ének.

Összeállításunkba felvettük a XVI–XVIII. századi anyagon kívül a XIX. századit is, amely eddig a figyelmet nem vonta magára. Kétségtelen, hogy a régi magyar irodalom szempontjából a XVII.–XVIII. század anyaga az értékesebb, de népköltészeti anyag tekintetében a XIX. századi énekeskönyveink is, csaknem a század közepéig terjedőleg, sok figyelemreméltót nyújtanak.

A népköltészeti anyag rendszeresebb gyűjtése tudvalevőleg *Erdélyivel*³⁾ kezdődik, mert a legelső népköltési gyűjtemény a *Váci daloskönyv*⁴⁾ dalai, még az *Erdélyi* nagyon tág mértékével mérve is, „*minden egyéb voltak, mint népdalok*”⁵⁾, a *Palóci Horváth Ádám* gyűjteménye egészében nincs közzétéve, a *Sárospataki dalok* gyűjteménye is⁶⁾ – Erdélyi állítása ellenére – alig ölel fel 40 népdalnál többet. Leszámítva az irodalomtörténeti folyóiratainkban minden különösebb terv nélkül az utóbbi évtizedekben közzétett mult század eleji néhány népdalgyűjteményt, sem ez előtt, sem azután a rendszeres népköltési gyűjteménynek alig minősíthető K. Csapó Dániel „*Dalfüzérké*”-jén kívül Erdélyiig semmiféle népköltési gyűjteményről nem tudunk. A Csapóé is alig foglal magában más anyagot, mint emezé. Mindezek eléggé megokolják a XIX. sz.-i énekeskönyveink figyelemreméltó voltát. Kézíratos énekeskönyveink mult század eleji példányaiban felhalmozódó népköltési anyag az utolsó betűig értékes; mert még ha szórul-szóra ugyanazt is adja, mint az ismert gyűjteményekben levő, legalább is a nyomtatott források ellenőrzésére jó. Másfelől rávilágít népdalaink életére s feltárja előttünk azt is, hogy a műveltebb osztályok körébe mennyire hatolt be a néplélek egyszerűségben pompázó virága, a népdal. Az énekeskönyvekben levő másféle énekek pedig fényt vetnek a kor közizlésére – sajnos legtöbbször ízléstelenségére – s a külföldről beözönlő nyafogós, *érzékeny* dalokat befogadó kritikátlanságára. Igy szellemtörténeti fontosságot nyer az itt közölt vagy hasonló szempont mellett másfelől és más által ismertetendő forrásanyag. Tanulmányunkban, amennyire annak bibliografikus jellege megengedte, igyekeztünk a fenti szempontokat érvényesíteni s rámutatni arra, hogy ilyenfajta vizs-

³⁾ Erdélyi János, *Népdalok és mondák*. 3. köt. Pest, 1846–1848.

⁴⁾ *Énekes gyűjtemény*. Két darab. Vác, 1799–1808 ; Ethnographia 1913. évf.

⁵⁾ Erdélyi i. m. I. Élőszó I. o.

⁶⁾ *Régibb és újabb részint érzékeny, részint víg, többnyire eredeti dalok gyűjteménye S.-Patakon* 1826. II. kiad. u. o. 1834.

gálatra csak egyetlen egy – igaz, hogy Erdélynek legnagyobb magyar kézírattárában – mekkora anyag áll rendelkezésre.

A felsorolásban a századonkénti beosztáson belül az a–b–c sorrendet csak az együvé tartozó kéziratok kedvéért bontottuk meg néha. A XIX. Századi gyűjtemények ismertetésénél, ha a korbeli ismert anyagra hivatkoztunk, úgy a *Sárospataki dalok gyűjteményére* és Bartalus *Magyar Orpheus-ára* gondoltunk, ideértve Erdélyi gyűjteményét is. A leírásnál hivatkozással felhasználtuk a rendelkezésünkre álló segédforrásokat. A már meglevő leírásra inkább csak utaltunk, sem hogy megismételjük, vagy új munkával jól elvégzett dolgot újra megírjunk,

I. Világiak*

– XVI. század. –

1. **Hofgraf. /Énekes könyv Kolozsvár XVI. sz.** (Másolat) Kt. A. 686. sz. 8–r (11 X 14 cm.), szépen aranyozott sarkú egészborrkötésben. 63 lev. + 1–1 védőlap. A 43–46 lev. „hiányzik” jelzéssel üres; a 63 b egészen. Az 1-a lev.-en a következő bejegyzés van: „Ez a másolat a gr. Kemény József könyvtárában létezett, jelenleg állítólag a gróf ajándékából Vass József váci k. rendi tanárnál lévő *Hoffgreff-féle Énekgyűjtemény* csonka példányának kiegészítése, melyet a gróf az akad. ktár telyesebb példányából eszközöltetett. Kolozsvárt febr. 2. 1863. Szabó Károly m. k. erd. muz. ktárnok.” Ugyanezen oldalon az akadémiai leíró, Gyurkovits István (v. ö. 63a lev.) bejegyzése világosít fel arról, hogy „a leíró híven ragaszkodván az eredetihez, minden lapra és sorra ugyanannyit írt, melyet ha sorra nézve eltévesztett / jellel jegyzé, hol annak végződnie kellett volna stb.” Az énekeskönyv, másolat lévén, bővebb ismertetésére nem térünk ki. Eredetijére nézve I. a R. M. K. I. 153 lapon Szabó Károly jegyzetét, melyből megtudjuk, hogy a gr. Kemény J. eredeti példánya vásárlás útján megint visszakerült az E. M. E. könyvtárába. A címet a kötés sarkáról vettük.

– XVII. század. –

2. **Borbély kódex.** Kt. 2688. sz. A XVII. sz. elejéről származó „kis papiros kézirat, dölt 16–r. (7X8 $\frac{1}{2}$ cm) alakban” 93 lev. az Erdélyi Pál volt kolozsvári egyetemi könyvtárigazgató által helyreállított préselt bőrkötésben. A kodexet először Torma Károly ismertette a *Századokban* (1889. évf. 638–643. l.) Borbély Sámuel székelykeresztúri állami tanítóképző igazgatójának „szíves levele” után s közölve belőle Balassa két, eddig ismeretlen versét, azt indítványozta a Magyar Tört. Társ.-nak, hogy „Borbély Sámuel érdemét a nagy magyar lyrikus eleddig ismeretlen két művének szerencsés felfedezése körül méltányolván...” ez énekeskönyvet „...nevéről *Borbély-codex*’-nek” nevezzék. Ez ismertetés alapján írt róla Erdélyi Pál (*Énekeskönyveink* 68. l.); később a megszerzett kéziratot részletesen ismertette s egy Bethlen Gáborról szóló énekét kiadta az *Erdélyi Múzeum*-ban (1907 évf. 49–51. l.). A kódexet Borbély S. a 80-as években Zilahon szerezte s őrizte haláláig. Ekkor hagyatékával együtt az E. M. E. tulajdonába került, fia Dr. Borbély Sámuel (Torda) adományából. Részletes ismertetése az idézett helyeken található.

3. **Egy nehani Szép Rithmusok** (1658). Kt. A. 8. sz. 8–r (10X15 cm.) szép, aranyozott, préselt díszkötésű, egészborrkötésben; felül a fenti cím, alatta az

* Rövidítések: Kt. = Kézírattár, vszk = versszak, E. M. E. – Erdélyi Múzeum Egylet, továbbá a szokásos jelzések.

általunk ( ) tett évszám. 56 lev. A 13 b, 30 b, 36 a, 48–50 és 54–56 lev.-k eredetileg is üresek. Az énekes könyvet *Teleki László Gyula* gróf hosszufalvi levéltárának rendezése közben fedezte fel *Gergely Sámuel dr.*, a gróf pedig „megértvén annak nagy jelentőségét és irodalmi becsét, az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárának ajándékozta, hol *Teleki-Énekeskönyv* czímen ma a gyűjteménynek egyik legfontosabb darabja.” Először Erdélyi Pál ismertette az Erd. Múz. Egly. bölcsészeti szakosztályának 1906. II. 28-án tartott ülésén, majd pedig „A Teleki-Énekeskönyv” e. közleményében kimerítő leírással együtt kiadta (*Erd. Múz.* 1907. XXIV. évf. 1., 178., 232., 306., 360. s kll., külön is *Barakonyi Ferenc Költeményei*. Sajtó alá rendezte Kolozsvár, 1907. Stief J. biz.) Ez az énekeskönyv tulajdonképpen a Barakonyi Ferenc költeményeit foglalja magában.

4. Énekeskönyv töredék. Kt. 1814 sz. 16–r ($8\frac{1}{2} \times 12\frac{1}{2}$ cm.) 10 vízfoltos levél vörös (újkori) vászonkötésben 1–1 védőlappal. Az 1 vers latin nyelvű. A 2 lev.-től kezdve magyar a 8 b-ig. Az első magyar vers (1a–b) */Az szept szabadságra / Magiarsag iauara / Törekedő io urunk.../* kezdetű, a 2. (3a-tól) elől csonkának tetszik (*Az ecclesiaert /Igaz tudomaniert,/ o maga ál fel talpra.../* (Ki? az ezután következő sorok sem magyarazzák!) Ha ez ének folytatása a 4a lev.-en levő, akkor „*mustoha Rudolphus*” (azaz II. Rudolf 1576–1612) idejéből való síralmas ének, a magyarságnak abból a korából, amikor bizony volt miért panaszkodnia. Ha az ének a 8b) lev.-ig tart (amit valószínűvé tesz a tartalom egyöntetűsége) s az 1. ének is ehhez tartozó, akkor a 2b lev. felső részén s a 8b ugyanazon részén levő sorokból katonáénekek, még pedig vallásos motívumakkal átszótt katonáénekek vehetjük. A 8b alján ugyanazon kézzel a következő bejegyzés áll: *F(i)n(is) Andreas Egerespatakj ex Laetah* A 9–10 lev. német latin nyelvtani jegyzeteket tartalmaz. Pontos ismertetése, illetőleg közlése elmulasztatlan feladat. XVII. sz. eleji kézirat.

5. Kádár énekeskönyv. (Beosztatlan anyag). Széles 16–r ($10\frac{1}{2} \times 7\frac{1}{2}$ cm.) újabbkori, a sarkán *‘Énekek’* felírású egész vászon kötésben. Vásárlás útján 1922 táján került a kéziratárba Kádár József ny. polgári iskolai igazgatótól, Deés város és Szolnok-Doboka vm. monographusától. Töredékes. Az eleje hiányzik s az általunk számozott 84 lev. elsője s (több kisebb-nagyobb csonkulást leszámítva) az utolsója is csonka. A leszakadt rész mennyiségére következtetni az újabb s a kéziratban nagy kárt tett kötés miatt nem lehet. Tartalma: 1. egy terjedelmes ismeretlen históriás ének Antiochus és a vallásért vértanúságot szenvedő hét zsidó ifjú történetéről. 2. „*El kel válnom latom tőled edesem*” kezdetű dal. 3. Batizi András: A házasságról való ének (l. Sziládi: R. M. K. T. II. 120 s köv.) 4. Batizi András: Izsák Pátriárka házasságáról (u. o. 113 s köv.) 5–6. A 128. zsoltár két ismeretlen fordítása. 7. „*Dicsőült helyeken...*” kezdetű ref. ének. 8. János Jelenésekről írott könyve egy részletének versbe foglalt alakja. 9. Péczeli Király Imrének egy szép sajátos ritmusú éneke, melyet a Balassa–Rimai-féle *Istenes énekek* között olvashatni („*Mardoso seregh...*”) Ugyancsak megvan, ennek latin eredetije is és a fennebb írt szerzőnek Balassa–Rimai Ist. én. között található „*Az ki utnak indul hosszu utra*” kezdetű éneke. A többi énekek egyháziak, illetőleg vallásosak. Az énekeskönyv egy kéz írásában maradt meg. Jól olvasható, néhol a sietség miatt elnyújtott írású, díszes iniciálékkal. Ez a XVII. sz. közepéről származó kézirat Csúry Bálint kvári ref. koll. tanár, akadémiai l. tagnál másolatban megvan.

6. Thoroczkai Zsigmond daloskönyve. Kt. 2682 sz. 16–r ($8\frac{1}{2} \times 10\frac{1}{2}$ cm.) rongált pergamen kötésben. A daloskönyv maga a kéziratár fenti száma alatt levő kéziratnak csak az 1–56 lev.-t foglalja el, mert az 57–89 lev.-en levő rész egy külön marha bőrkötésben (a pergamen-kötésbe beillesztett) „*Stylionalis*”, mely az

57a-n levő címlap bizonyossága szerint *Confectus per Michaelem K. Gáálfalvi / In Scholá Ábrugensi Unitariá / Anno Domini / 1689.* / Az 57b-n a következő bejegyzés van: *Hic Liber est meus qui / voeor Sigismundus cogno/-mine Thorocz-kai/ Anno Domini 1695/.* Innen kapta az énekeskönyv a nevét is. – Az énekeskönyv tulajdonképpen csonka állapotban maradt reánk. Négy különálló füzetkéből tevődik össze. Az 1. füzetben legalább egy lev. (elől a 15.-nek megfelelő) hiányzik. Ennek a) felén vagy valami vers vagy a cím, b) felén meg a jelenleg csonka első ének 1–4 vszka lehetett. A 2. füzet eleje megint csonka (a Kádár Istvánról szóló ének 1–3 vszka hiányzik). Ebben a füzetben elől és hátul legalább még egy levélnek kellett lennie, mert a jelenleg meglévő 16–29 lev.-hez hozzáadva csak így jő ki a 16. lev. A 3. füzet már csak 12 lev.-ből áll (30–41). Itt nincs csonka vers, úgy hogy ha még volt is a füzet elején és végén 2–2 lev., ez ezekre a levelekre írott énekek teljes egészükben vesztek el s lehetséges, hogy az utolsó két levél beíratlan volt. A 4. füzet énekei sértetlenek, de itt is csak 15 lev. van. mivel a 16. lev. ollóval ki van vágva. Ezen ének alig lehetett, mert az 53 b. lev.-en is már csak három sornyi írás van, az 54–56 lev. pedig beíratlan. – Sem ének, sem oldal vagy levélszámozás nincs az énekeskönyvben. A mi Lev.-számozásunk a kézírattár új gépszámozása. – A 29 b. lev.-en alól fordítva két, sokkal később-ről származó évszám van: *1830 (?) és 1838.* Legalább négy kézírás fedezhető fel a füzetekben. – Anyagát különböző tárgyú és műfajú énekek alkotják. Igen sok közöttük a szerelmi ének részint mithológiai vonatkozásokkal, részint meg friss és szép népi vonásokkal átszőve. Balladaszerűen folyó énekek is vannak benne. Az első füzet (1–14 lev.) legszebb dala a 13b-n levő *„Rigottskám Rigottskám tszago szajkottskám...”* kezdetű dal. A második füzet (16–29 lev.) a *„Kádár István”* 4. vszktól meglévő csonka ének változatával kezdődik; erre következik egy *„bujdosó szegény legenek”* istenes éneke. Az ezután következő néhány szerelmi dal között ott van annak a Balassáénak tartott versnek változata is, melyet annak idején Torma K. a *Borbély kodex*-ből közölt (Századok 1889, 638 kll.). A füzetke utolsó dala egy nagyrészt olvashatatlan istenes ének. A harmadik füzet (30–41 lev.) az eléggé ismerős *„Edgy bujdoso szegény (legény)”* változatával kezdődve folytatódik az ugyancsak több változatban ismert s valószínűleg diákeredetű *„Vén leány éneké”*-vel (v. ö. Thaly, *Vit. én.* II. 173–77; Erd. Múz. 1903: 500–501 l., Ferenczi, *Vásárhelyi daloskönyv.* 74–76 l., Erdélyi I. 250–252. l., Kriza 159–160 l. és 178–179 lev.) Utána megint néhány pzelemi ének (34a–37b lev.) jő. A 39a-tól 53b-ig változataiban többé-kevésbé ma is ismerős és használt református (?) énekek, husvéti és pünköshti *„rhythmusok”,* névnapj köszöntők vannak. Az 53b-n két sornyi töredékből álló *„Salutatio Natalis”*-sal ér véget az énekeskönyv beírt része. Ezután 2 üres lap zárja be az énekeskönyvet, melyet Csűry Bálint kvári ref. koll. tanár, ak. l. tag 1923–24-ben le-másolt.

7. **Vásárhelyi Daloskönyv.** Kt. A. 9. sz. 16–r (12X9¹/₂ cm.) töredezett pergamenkötésben. 365 számozott lev. (melyből 29 hiányzik) + 4 később betoldott levél. Először Szabó Károly ismertette a M. T. T. 1879. évi marosvásárhelyi kirándulásán, illetőleg nyomtatásban a *Századokban* (1879. Told. 94–105. l.). Utána röviden ismertette Erdélyi Pál (*Énekeskönyveink.* 75. l.) Mivel ugyanez évben 1899-ben, a Heinrich Gusztávtól szerk. *Régi Magyar Könyvtár* 15. kötetében Ferenczi Zoltán kiadta, bővebb leírását illetőleg ismertetését feleslegesnek tartjuk. – Erdélyi még Szabó Károllyal együtt, mint V. kódexet ismerteti. (Megjegyzendő, hogy a Bevezetésben Ferenczi is így utal rá!) Azóta azonban a gyűjtemény a fenti néven vált ismertté. Ez az 1670-es években összeírt daloskönyv valamelyik Vásár-

helyi-családban öröklődött apáról fiura s utoljára a sepsiszentgyörgyi V. Sámuelé volt; most Révai Lajos ajándékából a kézírattár tulajdona (v. ö. Erdélyi i. h.)

– XVIII. század. –

8. **„A Mesterek Éneke”**. A kézírattár elől csonka 1685. sz. kéziratának 1a–8a lev.-én. A kézirat maga 8–r (10X16¹/₂ cm.) lehullt táblájú egészborrkötésben (ma már csak a kötés sarka van meg). A fenti ének nótáját is jeká elől a leíró. A kor divatos mestercsufoló diáknótáinak egyike. 80 vszk.-ból áll. Leírásának ideje a XVIII. sz. második fele.

9. **Bocskor Daloskönyv**. Kt. A 12. sz. Széles 16–r (10X7¹/₂ cm.) rongált félborkötésben. 170 lev. Tartalmaz XVI–XVIII. sz. (1739)-ig keletkezett énekeket. – A kézirat három részből áll. Törzse a 65a–121b-ig terjedő, eredetileg az írással egyszerre I–IX és folytatólag 10–123-ig oldal számozott 62 levél 1716-ból. A 65a levélen izléstelen tulipán diszítés alatt a cím: *In Hon(orem) B(eatae) M(ariae) V(irginis)*. A 65 b levelen, diszitményektől környezve: *Scriptae Hae / cantiones Per Me Io / annem Bocskor de Csik / Szent Lélek Anno/ Dni MDCCXVI Die / Kal. May/*. A 121 b levelen levő bejegyzés kelte (*716 Die 8 May*) mutatja, hogy a közbeeső szöveg igen rövid idő (8 nap) alatt készült el. Utána következik a kézirat 2. része (55a–64b), melyen a bejegyzés későbbi keltezésű (*Anno MDCCXVIII. Kalen Iuly.*), de ugyancsak J. B.-tól való. A 3. *rész* (122a–137b lev.) is a 136b levelen levő bejegyzés tanúsága szerint J. B. végezte be *A. 1722 Die 11 May*. Az egyes leveleken későbbi időből származó bejegyzések vannak. Az első tábla belső oldalán *Antonius Székely* csikszentléleki kántor bejegyzése olvasható 1744-ből. – A daloskönyvet először Thaly ismertette 1870. II. 3-án a M. T. T. ülésén s rövid ismertetése megjelent a Századok ezévi évfolyamában (118 l.). Ugyancsak ott (1871. évf. 480) közölte az általa *csik-szent-léleki kódex*-nek nevezett énekeskönyv három s később az *Adalékok*-ban tizenhárom énekét. Miután a Lázár-családtól a kódex a kézírattárba került, tartalmát behatóbban Ferenczi Zoltán ismertette és adta ki ismeretlen énekeit (*Erdélyi Múzeum* XV. 1898. 372–383, 440–455, 510–522 l.), mintegy harmincat. De azért maradt még benne ismeretlen ének, illetőleg ismert énekek változata. Ismertette még röviden Erdélyi Pál is (*Énekeskönyveink*. 68. l.). Ismertetésünk részben a főkatalógus után készült.

10. **Dersi Biás Daloskönyv**. Kt. A. 10. sz. 16–r (11X9 cm.) Bagaria bőr borítással, egykorú, házi készítésre valló kötése van. 132 lev. Szerzőjéről a kézirat közvetlenül nem nyújt felvilágosítást. Ajándékozója ifj. Biás István ősei szülőföldjéről, Dersről (Udvarhely vm.), hozta s eszerint már a gyarapodási osztálynaplóba a fenti néven vezették be. Írója valószínűleg dersi volt. A versek legnagyobb része a sátoros ünnepek alkalmára készült köszöntő vers. Ezekben a költeményeken kívül néhány alkalmi, névnapra, lakodalomra irt vers van a kötetben. Az egész kézirat ugyanazon kéztől származik; a futólagos megtekintés alkalmával feltűnő különbségek csak a különböző tinta, illetőleg toll használatával magyarázhatók. A 12b levél alján egykorú, de a kéziratétól elütő, gyakorlatlan írással ez van följegyezve: *„Ez a könyv a Biró Janos”*. A 7–9. sz. keresztbe hasított levelei házi cérnával vannak összevarrva. (A főkatalógus felhasználásával.)

11. **Énekek**. Kt. 3102. sz. 8–r (12X19¹/₂ cm.) rongált lágy papírfűzésben. E szám alatt található kéziratnak második fele foglalja magában az énekeket. Mivel az előtte levő néhány ív nemcsak beiratlan, de felvágatlan is, csak a minket érdeklő részt (a kézirat második felét) számoztuk. Itt 39 lev.-en 66 ének van, melyek a XVIII. sz. legvégének barokkos, néhol népdalszerű énekei. Sokon

Csokonai-hatás érzik; valószínűleg tőle származó is van, amit azonban a futólagos átnézés közben nem tudtunk megállapítani. (Az ismerősebbek közül mindenesetre egy sincs!) A 40. ének (22b–23a lev.) román ének, mellyel a 21. sz. alatt ismertetett énekeskönyv 46a–b lev.-én is találkozunk. Ez valószínűvé teszi azt a feltevésünket, hogy az énekeskönyvet Erdélyben irták le.

12. **Énekes Könyv / melyeket (!) / némely üdöknek töltésire / és a / bus sziveknek könyvebit / tesire / Irtam nemes Déés / városában / ezer hétszáz nyoltzvan / kettődikben / Kis Aszony Havának / tizenhatodik / napján / B.(áró) H.(enter) A.(ntal).** Kt. 1724. sz. 8–r (12X19^{1/2} cm.) 55 sztlan lev. + 1 cimlap + 1–1 védőlap. A címet kezdetleges rajzkészséggel festett virágfüzér keretezi, ugyancsak kezdetleges munka az első védőlap b) felén levő arány nélküli rajz: a rózsát (?) tartó galamb, melynek fehér szallagján a szerzőt eláruló *L. B. Ard. Hen.* (azaz Liber Baro Antonius Henter) áll. Alatta hat soros vers, melyben aзи író (leíró?) a „*kis könyvecskeben*” tevő versektől a „*bus szivek*” enyhítését várja. A 10b–11b lev. levő dalok kivételével egy kéz, a H. A., írása. A kezdő ének s a kéziratban mellékletként levő nyomtatott s a leíró (?) által szinezett szt. Anna kép egyaránt tükrözi az énekeskönyv tulajdonosának erősen vallásos gondolkozását. Csak 18 lev.-e van beírva s ezen 17 dal szerepel. Ezek legtöbbje az e korbéli gyűjteményekből ismeretes; az ismeretlenek, kezdetleges formájuk s tartalmuk alapján, a leírótól is származhatnak. Csak érzélgős s busongó dalokat tartalmaz, népköltési termék nincs benne. A 16b lev.-en közölt dalt „olá nótára” énekelték.

13. **Énekeskönyv töredék.** Kt. 1815. sz. 16–r (7^{1/2}X9^{1/2} cm.). 12 gépszámolású lev. védő és borítólappal nélkül. A 6–7 lev. közül is legalább két levél kitépve. A 7a lev.-en alól valami *Samuel Ko... Ludimagister (?)* bejegyzése, de ez a kézírás másutt nem fordul elő a kéziratban. Így nyilván legfeljebb későbbi tulajdonos, de nem leíró volt. Legalább négy kéz írása fedezhető fel ebben az énekeskönyvben, melynek írási ideje a XVIII. sz. közepe táján innen nem igen tehető, mert a különböző kézírások a század elejétől a század közepéig terjedő kézírások jellegzetességeit mutatják. Az énekek a Balassa-féle lovagi szellemű líra hangulatát tükrözik, sőt Balassa dal-változat is van közöttük („*Őszi harmat után...*”). Különösen szép az elején talán csonka első dal. A többi virág- és istenesének is a XVII., sőt a XVI. századi lírának frissességét s képgazdagságát juttatja eszünkbe. Az utolsó ének („*Bokros búk habjai...*”) megint csak töredék, mivel az utána következő levelek hiányzanak. A kéziraítötredék a Tarcsafalvi Pálffyak levéltárával került a kéziraítárba.

14. **HOLMI.** Kt. 353. sz. 4–r (20X25 cm.) félbörkötésben. 248 lev. E kolligátum első táblájára kívül van lárva az általunk is használt cím, alatta R. S. betű, melyet a tábla belső felén, valamint a 248b-n levő többször leírt Rákosi Sámuel névből fejthetünk meg. A kézirat majdnem egészen az ő írása. Tartalma vegyes; a minket érdeklő részek a kéziratban elszórtan vannak. Tanuló (diák) énekek (20b–21a, 32a–33a, 65a, 170a–b stb.), névnapi s lakodalmi énekek (21a–26a), bort dicséző ének (33a–b), hadi ének (54b), juhászok éneke (52b–53b, 60a), latin-magyar ének (61a–b), mezőről kijövő s bejövő ének (66a–67a), ének a mohácsi vészről (78a–b), a muszka cár nótája (román szöveg 110b), Belgrád megvételéről való ének (165a), „*Más igen szép ének*’ [(169b). Ez utolsó éneknek a hangjegyei is megvannak.] Három más világi ének, az utolsó sikamlós szöveggel (172a–173a). A 173b–236a lev. beíratlan. A 218 lev.-en még egy virágének, a 236a–248a lev.-ken meg tartalommutató van. A hátsó táblán belül egy népdal (?) kezdő sora: „*Az én Rosám / olyan beteg.*” A kézirat az 1790-es

években íródott össze, de kötése még összeírása előtt készült, mint azt az első tábla belső oldalán levő bejegyzésből sejtethetjük. (A főkatalógus felhasználásával.)

15. **KÉT SZÉP UJ VILÁGI ENEKEK.** Kt. 2679. sz. Széles 8-r (20X12 cm.) Fiátfalvi György ismeretlen moralizáló költeménye után a kézirat 20b lev.-től kezdve a 21b lev.-ig. A két világi ének közül csak egyik van meg s az is csak töredék; címe: *figy Asszony allatról s. a. t.*; tárgya: a korcsmában mulató férfi és asszony párbeszéde. Az asszony 4. feleletének közepén félbeszakad. A második a 20b-n jelzett „A falusi Birákról s. a. t.” c. egészen hiányzik. A kézirat leírójáról semmit sem tudunk. Leíratási ideje 1773. körülre tehető (v. ö. a 20b-n levő jegyzettel).

16. **Kismárjai György verses és énekeskönyve.** (Beosztatlan anyag.) Kis 8-r (10¹/₂X16¹/₂ cm.) rongált sarku félbörkötésben. 87 lev. + 1 hátsó védőlap (utána egy tiszta lev. kétharmada ollóval kivágva). A 37a-n a következő bejegyzés van: *„Finis per me..... (kb. két hosszabb szó kikaparva) / Georgius Kis Márjai Minister Ecclaeiae / Reformatae Abrud Banjaiensis λοππρός apposuit*’. Ezenkívül a 47b-n levő monogramból *Arvai* (Árvái?) név olvasható ki; a csonka 67. lev. a) felén meg gyakorlatlan írással a következő bejegyzést találjuk: *„Klocza János Tulajdonna Toroczkon’ s a 87b-n ugyancsak az ő bejegyzését ceruzairással. E lev. a) felén Vernes Is(tván) kezdte el beírni nevét (egészen új, talán jelen századi beírás). Mivel a versek, illetőleg énekek íratási ideje a megjegyzésekből s címekből kivehetően a XVIII. sz. 30–40-es éveire tehető, a kézirat a 40-es évek első fele vagy közepe előtt nem íródhatott össze. Az írás iniciálékkal díszített, nyomtatást utánzó feltűnően rendes írás. – Az énekeskönyv két ószövetségi vonatkozású bibliai történettel kezdődik, az énekes rész meg az „Itilet napjáról való Ének”-kel (1698); utána meg egy „MÁS ahoz hasonló”. A LXXVII. és CXXX. zsoltár verses fordítása után két más egyházi (hihetőleg református) énekre egy halotti bucsuztató, majd *„A Gazdag Éneke’ s a Kátai Mihályról szóló jö. A 60a–73b-ig két verses munka van („LUSUS MUNDI’ és a „SIRALMAS VERSEK’ c). A 73b–77a-n levő „Az Isten Anyaszentegyházának nyomoruságos sorsán és keserves állapotján való siralom’-ra „KÉT EGYMÁST / SZERETŐKNEK / EL VÁLÁSOKROL / S BUTSUZÁSOK / ROL IROTT SZÉP UJJ VILÁGI ÉNEK / EGY LENGYEL NÓTÁRA /’ c.-t viselő énekes párbeszéd, aztán meg ugyanilyen formájú – egy diák, Cupidó és Vénus közötti – s nyolc más hol panaszkodó, hol kedvesét sírató. Az énekeskönyv egész terjedelmében megvan másolatban Csűry Bálint dr. kvári ref. koll. tanár, ak. l. tagnál.**

17. **Notabiliora Johannis Georgii Vett. Anno 1697.** Kt. A. 970. sz. 8-r (10¹/₂X16 cm. E 66 gépszámozású lev.-et magában foglaló, latin-magyar és német nyelvű jegyzetkönyv néhány *„ad notam’* jelzésű *CANCIONES HUNGARICAS & LATINAS* foglal magában. Nagyrészt diák üdvözlő énekek ezek.

18. **„Poësis Hunno-Latina’** etc. Kt. A. 969. sz. 8-r (10X16 cm.) eléggé ép félbörkötésben a sarkán felirat: *„MAGY. VERS.’* 78 gépszámozású lev. + 1 hátsó védőlap. A 2a-n levő címlapot 1762-ben irtak. A gyűjtemény alkalmi latin és magyar versezetei mellett néhány *„ad notam’* jelzésű darabot is megőrzött a 7b–8b, 52a–53a, 54a–56a, 62b–63b, 63b–64b, 75b–76a lev.-en. A gyűjtemény összeírasi ideje néhány évre terjedt ki, mint a címlap évszámából s a kézirat más helyein szereplő sokkal későbbiekéből kitűnik.

19. **Szabó Samú-féle énekeskönyv töredéke.** Kt. 1812. sz. 16-r (10–10¹/₂ cm.) boríték és védőlap nélkül. A 23. lev.-ből álló kézirat az elején és végén is csonka. A meglevő levelek cérnával összevarrottak, de vásottak, néhol olvasha-

tatlanságig fakult írással. Első éneke csonka. A XV^{ÁT}T. sz. első feléből származó magyar kéziratot Erdélyben írhatták össze, legalább is hangtani sajátosságai erre mutatnak. Énekeivel jó volna közelebről is foglalkozni, mert érdekes anyagot szolgáltatna a korbeli lírának ismeretéhez. Néhány verse Thaly-nál is megvan az *Adalékokban* és *Vit. Én.*-ben, mint XVII., sőt XVI. sz.-i termék, úgy hogy érdekes adatokat nyújt e töredékes énekgyűjtemény virágénekeinknek egészen a XVIII. századig terjedő életéhez. Nagyrészt szerelmi énekeket tartalmaz, melyek egyes vonásaikban népdalszerűek úgyannyira, hogy későbbi formájukkal XIX. sz.-i népköltési gyűjteményeinkben gyakran találkozunk. Sok dala a kor ízlése szerint tele mihológiai vonatkozással. Töredékünk elejéről kb. 8 dal veszhetett el, mert a számozás a IX.-nél kezdődik s a XX.-ig tart. Ezután két, eredetileg számozatlan dal következik, melyek közül az elsőt Szabó S. piros tintával XXI.-nek számozta; az utolsó számozatlan. A kézirat eleje a 21 lev.ig szép, olvasható s eléggé ép írás, míg a 21a–23a-n levő énekek nehezebben olvasható, fakultabb írásuk. A 23b lev. éneke talán ismét töredék, de valószínűleg ugyanannak a kéznek az írása, mely az első részt írta, A kézirat néhai Szabó Sámuel, kvári ref. koll. tanár hagyatékából, gyermekei ajándékából jutott az E. M. E. kéziratára tulajdonába.

20. **SZÉP ÉNEKEK.** Kt. 1809. sz. 10 lev. Széles 8-r (18¹/₂X11¹/₂ cm.) kötés és borítás nélkül széteső levelekre írva. A Benczédi Pap-család leveles ládájából került a kézirtárba. A kézirat elég rossz állapotban, fedő- és védőlap nélküli; a 3b) lev.-et a nedvesség nagyrészt olvashatatlaná tette. 15 énekszöveget tartalmaz: fársangi dalt, ifjakat intő éneket, névnapj köszöntőt, *„Ferentz császár”* bucsúénekét, *„Belgrádra vitézim rohanjatok”* kezdetű éneket s két diákéneket, melyeknek változatait Versényi (*Sziveket újító bokréta*, 45–50 l.), és Csapó (*Dalfűzérke* IV. 37–38. lev.), illetőleg Kriza (*Vadrózsák* 114. és 226 l.) is közli. A kézirat. a benczédi Gyallay-Pap-család leveles ládájából került letétbe.

21. / **Világi Enek / ek Mellyek sok megilletődött érzékeny / szivek szerzeményei közzül / egybe / Szedegettettek / 1798. / Esztendőben.** / Kt. 1625. sz. 8-r (12X19¹/₂ cm.) feltűnően izléses aranyozással díszített marokkói egézsőrkötésben, melynek első tábláján G. K. S. (alatta aranyomású bőségszarú) s alól 1798-as évszám áll. A kötés sarkán aranyozott díszítésitől körítve *VILÁGI ÉNEKEK* olvasható. Az énekeskönyv (204. számozott oldala után elírásból a 105–106 következik a 205–206 helyett) 107 gépszámozású levélből + 2–2 védőlapból áll. A négy utolsó levélen (104a–107a) *„Az Énekekre igazító mutató Tábla van”*. A 107b-n tintával más kéztől a következő bejegyzés: *„Fiját édinek atam a nagy üstet.”* (Világos megbecsüléséül az igazán előkelő ízléssel kiállított énekeskönyvnek!) Elöl a sztlan lev. b) oldalán ceruzairással más kéztől: *„Ajándék 1884 Dr. Vutkovits György gymn. tanártól* (t. i. a mvásárhelyi kath. gymn. tanártól). Ez az ajándékozó neve s a kézirtárba való ajándékozás éve. – A 31. lev.-ig az énekek számozása és az ének szó két-három (sárga, piros és barna) színű tintával, a kezdőbetű piros színével s a vszk számozás is ugyanolyannal van írva. Onnan kezdve egyszínű, barna a tinta. A többszínű tintás lapok még szebbek az egyébként is rendes, következetes és elég jó helyesírású gyűjtemény többi részénél. A leíró kikutathatatlan, (hacsak a G. K. S. kezdőbetűkben nem valami Gr. Kemény S.-t sejtethünk*), de mindenesetre művelt, irodalommal foglalkozó embernek kellett lennie. A CXLVIL–CXLIX. sz. dalok száma után S. J. kezdőbetű áll; több helyt meg újabb korú ceruzairással a szerzők nevei (Ányos, Csonkai, Révai, Faludi, Verseghy). Némely helyt meg utalás Thaly *Vit. én.*-re s *Adalékaira*. A gyűjtemény nagyon sok, már más gyűjteményből (pl. Versényi

* Kővári, *Erdély nevezetesebb családai*. Kolozsvártt 1854. 148 l.

Gy.: *Sziveket újító bokréta, Spataki dalok*) is ismert dalt tartalmaz, de azért érdemes volna a XVIII. sz. utolsó felére annyira jelegzetes, rokokkóba hajló barok és pásztoriális énekekkel közelebről is foglalkozni, esetleg az ismeretleneket kiadni. – Külön érdekessége az énekeskönyvnek az a fonetikus lejegyzett néhány román dal, melyet a LXVI., LXVII., (tollhibából LVII), LXXIV, LXXVII, LXXX, CXLVII. sz. dal tartott fenn.

22. **„Világi Nóták”**. Kt. 1679. sz. 8-r (11¹/₂X-18 cm.) kötés nélkül, különálló papír borítékban. 20 sztlan lev. közül csak az 1–13 van beírva, a többi üres. A két 1785-ben tett bejegyzésen (8a és 10a lev.) kívül a 10a lev. levő román magyar nyelvű *„Hora panaszos éneke”* is elárulja korát. A gyűjtemény így 1784–85 előtt nem keletkezhetett. Legnagyobbbrészt csak verset, de nem énekelt verset foglal magában, kivéve az 1a–b s 15a–b-n levő két, *világi ének*’-et. Íróiról illetőleg leírójáról semmit sem tudunk, de valószínűleg egy kéz írásával van dolgunk.

– XIX. század. –

23. **„DALFÜZÉR / N. ENYEDEN / 1859. / SZENTGYÖRGYI LAJOSÉ /** Kt. 1673. sz. Kis 8-r (12¹/₂X19 cm.) kemény, kopott aranyozású vászonkötésben; sarkán *„Énekes könyv”* felírással; alól *Sz. L.* kezdőbetűk. 141 sztlan lev. (helyesebben: 280 kézzel sz. o. + 1 lev.) + 1-1 első és hátsó védőlap. Az 1. o.-n festett virágdiszes keretben *Petőfő (!)* „*Szabadság, szerelem...*” kezdető verse, a 2-on egy *Élet és halál* c., a rózsaszínű 3. o.-on arany, ezüst, szürke, piros, lila színekkel díszítetten áll a cím és a tulajdonos neve, a 4-en ismét egy *Petőfő*-dal (*Boldogtalan voltam...*). Az 5. o.-on felül *„Fájdalomban fogamzik a dal”* felírás. – Ezután következik 270 számozott oldalon 317 dal s a 271–280 o.-on a *Műtató Tábla*. Az énekeskönyv elejétől végig egy kéz írása Arany, Bajza, Boruth, Czuczor, Csokonai, Gyulai, Dózsa D., Kölcsey, Pap E., Szász K., Vörösmarthy dalain kívül igen sok a *Petőfő*-dal benne; két diákéneke (230, 263. sz.) és feltűnően gazdag népköltési anyaga van (közel 100 ének).

24. **Szentgyörgyi Lajos Kottás daloskönyve** (1858). Kt. 1576. sz. Kis folio (16X24¹/₂ cm.) félbőr-kötésben 156 (részben oldalszámozással ellátott) lev., mely közül 10 üres. A terjedelmes kézirat zeneelméleti és gyakorlati jegyzetek mellett sok mű- és népdalt tartalmaz. E kottás daloskönyv tulajdonosa, illetőleg leírója ugyanaz a Sz. S. volt, akinek *„Dalfűzér”*-ét (Kézíráttár 1673. sz.) fennebb ismertettük.

25. **Dalok**. Kt. 2068. sz. 4r-r. (21¹/₂X25¹/₂). Töredék 13 lev.-en, mely a 13b lapjaira int *„Ha haragszol”* őrszóval Csokonai *„Meggövetés”*-ének kezdősorával megszakad. A dalok a múlt század közepétájánól vagy legfeljebb a harmadik negyedéből valók lehetnek. Kötése új, félvászonkötés, elől 1 s hátul 5 tiszta újonnan bekötött levéllel. Dalai jelentéktelenek; népdal sincs közöttük.

26. / **Dalok / kéziratba** /. Kt. 3026. sz. 1917–18-i szerzés Kis 8-r papírkötésben (12¹/₂X19¹/₂ cm.) 80 lev. 136 számozott oldal + 8 sztlan tiszta lev. + 8 számozott oldal. (Ez utóbbin a *„Dalok Tartalma”* – helyesebben a dalok tartalommutatója van – mely fordítva lévén bekötve világos bizonyossága annak, hogy a dalokat először különálló lev.-kre írta le a leíró s azután köttette be.) + 1 címlap + 1 első és 1 hátsó védőlap. A gyűjteményben megvan a Szózat is. Mivel pedig ez először nyomtatásban 1837-ben jelent meg, zenéjét pedig csak 1843-ban szerzte Egressy Béni, a gyűjtemény alig származhatik ez utóbbi év előtről. Így a daloskönyv a 40-es évek közepéről való lehet; későbbbről alig, mert szabadságharcból való dal nem fordul elő benne. A dalok összeírója egri diák lehetett, amint a 15. (18–19. o.) és 23. (34. o.) dal helyi vonatkozásaiból kitetszik. Csokonai,

Bajza, Bústavy, Csaba (?), Czuczor, Erdélyi, Fogarasy J., Hamvay, Kisfaludy, Sárosy Gy., Szabó J., Tóth L., Vörösmarthy dalain kívül néhány népdalt (14, 22, 32, 37, 56, 57 (?), 66 (?), 99, 100, 102, 106 (?)) s a XIX. sz. elejére jellemző érzékeny és víg dalt tartalmaz. Az 59. dal (80–81. o.) *„Győr városnak elfoglalásakor 1594”* jelzésű *„Szomorú Dal”*. A tulajdonosára vonatkozólag egyéb jelre, mint a hátsó védőlap alján fordítva felírt *Deholutzky* vagy *Dlholutzky* néven kívül semmire sem akadtam. A kézirat a szerzeményi könyv tanúsága szerint a Tokody Ágoston gyűjteményével került a kézírártádba.

27. / **Exameni Énekek és / Husvéti 's Karácsoni Versek és Dalok** /. Felül e cím fölött: *A' Borbély Samué*. Kt. 3065. sz. 8-r (11¹/₂X18¹/₂ cm.) 32 számozott lap, mely közül 23 beírt (a 32. is), a többi üres. A 3. o.-on 1854-es befejezés. Az írott részek papírjával azonos anyagú borítólap a) felén *Samuel Borbély 1854*. (a név ugyanott s a hátsó borítékon is még többször, előfordul). Aztán *„Kolozs’*, ami lehet Kolozsvár abbahagyott neve is. Csak az 1–3. ének lehetett dal (exameni ének!), a többi csak husvéti, karácsonyi és névnap-i köszöntő vers, amit a költemények végéhez többször oda írt *„Elmondtam’* is bizonyít. Aranyosrákosi Borbély Sámuel volt zilahi tanítóképzői igazgató gyermekeinek ajándéka.

28. **Énekeskönyv töredék**. Kt. 3017. sz. 8-r (11X18 cm.) kötés, borító és védőlap nélkül. 10 lev. s mellette egy négybe hajtott félív. Leírója és tulajdonosa az 1a lev.-re írt Bentzédi György, a melléklet leírója (s talán írója?) az utolsó oldalán jelzett Pálfi Péter. A 10a-b-n más kéz financiai (?) számadásokat vezetett. A 2a lev. levő *1814-es* egykorú bejegyzés világot vet a kézirat leírás korára. Tartalmát *tisztelő énekek*, diák nóták stb. mellett tréfás bejegyzések s versezetek teszik.

29. **Gáspár György Dalos Könyve 1829**. Kt. 417. sz. 8-r (12¹/₂–19 cm.) félbőr-kötésben. 55 lev. Több kéz írása többféle tintával. A 47a–50b külön 4 leveles kis kézirat. Rajta e név: *„Tamási Karolina”*. Az 51 lev. hosszú negyedív, külön betollás. Az 52–53 lev. egy daloskönyv töredéke (12–15 dal). Az 55 lev. is betoldás. – Az 1a lev.-en kihuzva *„Gáspár Györgyé 1829”* s ugyancsak kihuzva piros tintával írt név a hátsó tábla belső felén s helyébe mindkét helyen a *Markotsán Ábrahám* neve írva 1831-ből. (Az 1a-n kétszer latinul s egyszer magyarul.) *„Készítési”* helyként (Máramaros) Szigetet nevez meg. Tartalma nagyon különböző dalokból áll. Ugyancsak a 91b–93b lev. levő dal íróját (Johannes Torjay) nevezi meg a leíró, de a futólagos átnézés során is látjuk, hogy a kor ismerős részint németből fordított, érzelmes dalain kívül, néhány Kisfaludy, Verseghy, Csokonai stb. dalt, egy-egy népdalt, halotti és exameni éneket, sőt egy latin dalt is (11a–b lev.) tartalmaz.

30. **„Gyönyörkötött Versek és Ódák”**. Kt. 1682. sz. 8-r (11X18 cm.) kötés nélkül, füzve. *„Szekely keresztúron 1841”*-ben összeírt 16 lev.-re terjedő gyűjtemény néhány megzenésített Csokonai-dal szövegét is tartalmazza.

31. **Gyűjtemény**. Kt. 2466. sz. 8-r (12X21 cm.) rongált kemény papirkötésben; a sarkocímken a fenti cím. 246 lev. E nagyrészt verses munkákat tartalmazó kéziratok ligátumnak néhány *„ad notam”* jelzésű darabja is van a 139a–141a lev.-ken. Leíratási idejük a múlt század 30-as éveire tehető.

32. **Kötés / DALLOS KÖNYV. / a víg Társaságokban / való Haszonvételre / öszve szedte, rész szerint magyarra fordította, / kótára tette, és le / írta / Szalontai Madass Sándort / Kt. 1531. sz. 8-r (12¹/₂X20 cm.) rongált félbőr-kötésben. 112 lev.-et foglal magába, a 193 o.-ig helyes oldalszámozással, aztán a 195-re ugorva végig téves; az utolsó 3 lev. sztlan. Ezen a *„Mutató Tábla”* van. Az 1. védőlap b) felén az adományozó *Gálos Rezső* neve s az adományozás idő-**

pontja van bejegyezve (1906. IX. 8.). A címlap (1a) alján piros, kézinyomású betűvel: *Ex. Libr.: Alexandri Madass* (előfordul a keménytábla belső felén is!) Az 1b-n a következő tréfás bejegyzés:

*Ki a Fejér-személyeket – a jó bort, és az Éneket
Nem szereti, – az szüntelen bolond marad, holtig,
Amen*

Dr. Luther Márton.

A kézirat elég finom papírjában levő 1816-os vizjel, a leírás idejét sokkal előbbinek sejteti, mint amilyen tulajdonképen. A dalok között ugyanis *Petőfi*-dalok vannak, a *Talpra magyar* is, sőt a világhíres fegyverletételről szóló „*Honnan jössz te oly leverten bús pajtás*” kezdetű népdal (?). Így ha a gyűjtemény összeírását el is kezdték a 40-es évek elején, ami nem nagyon valószínű, leírási ideje átnyult az 50-es évek legelejére. 128 számozott s 4 sztlan dala közül alig kettő-három hiányzik részben vagy egészben. Nagyon sok benne a németből s épen Madass által fordított dal (26 db.); a maga s a többi fordító nevét is odajegyezte a szövegek végéhez. Néha még a dalok szerzőit is feltüntette. Népköltészeti anyaga nem nagyon gazdag; csak 20 egynehány népdala van.

33. **Kovatsótz Mihály: Élmény 1824. Muzsikára tette Seyfried János?** Kt. 3145. sz. Egyetlen 4-r lev. két oldalán. Csak az 5 vszkból álló szöveg van meg, dallam nincs.

34. **Műdalok.** Kt. 1771. sz. 8-r ($8\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$ cm.) félvászonkötésben. 173 (csak kis részében beírt) lev. Műdalszövegeket is tartalmaz; többek között a *Szózatnak* érdekes s általam ismeretlen, németgúnyoló paródiáját. Így a kéziratleírás ideje világosan a 48-as vagy az ezt követő időkre esik.

35. **Műdal-szövegek.** Kt. 1643. sz. 8-r ($11\frac{1}{2} \times 19\frac{1}{2}$ cm.) kötés nélkül, fűzve. 28 lev. Főleg Kisfaludy Károly dalainak szövegét tartalmazza. Leírás ideje a múlt század 30-as éveinek végére s a 40-es évek elejére tehető. Az ugyan ezen szám alatt levő másik, alakra valamivel nagyobb 8-r (12×20 cm.) fűzet 42 lev. (nagy részt beírva) már népiesebb anyagot is tartalmaz. Leírás ideje – kisebb később beírt éneken kívül – ugyanarra az időre tehető, mint az elsőé.

36. **Mű- és népdalok.** Kt. 1651. sz. 8-r (12×20 cm.) fűzve. 45 lev. + 1 első védőlap. Magyar, kis részében német mű-, nép- és diákdalokat tartalmaz. Az ismerős népdalok egy-egy ismeretlen változata, ill. vszka is megvan benne. Egyébként legalább 5 kéz által írt s különböző fűzetekből összeállított kolligátum.

37. **Mű- és népdalok.** Kt. 1770. sz. Kis 8-r (10×16 cm.) papírkötésben 25 sztlan (1–19a-ig beírt s tovább üres) lev. + 1 első védőlap; a hátsó kiszakítva. Ez a múlt század 50-es éveiben összeírt gyűjtemény néhány ismert mű- és népdalt tartalmaz.

38. **Nyájás / víg, / kellemes / és a bús szívet / türelemre / öröme / ébresztő / ártatlan énekek. / Itten találtatnak –** Alatta: **Szerkesztő Burics János** (más kézzel) **Descriptae per I. J. (?)** (Utána kihúzás s e két betű fölé írva.) **die 18a Martii 1866. G. Halász (?)** Kt. 3588. sz. Kis 8-r ($9\frac{1}{2} \times 17$ cm.) lágy papírborítékban. 40 lev. – A 36b s 39b üres. A 14a lev.-en kétszer *Kovács Vendel*. Érdekesebb énekei a „*Magyar zür-zavar*” c. (egymásután rakott szavak értelmetlen zürzavara), *Lóbukszúttató*, *Nagyidai cigány (nyelvű) nóta*, *„Jesuitarum”* c. latin dal stb. Népdalok is vannak benne (11b–12a, 14a, 21a, 21b–22b, 23a, 24b–25a); a 27a–32b lev.-en kottázott dalok, nagyrészt népdalok. Az énekeskönyv lágy papírfedelének címkéjén a következő két latin sor van:

*Artes cum mundo pereunte / cunctae peribunt
In coleum remeans / musica, sola manet.*

Alatta más kézzel: *Artes mundi jasiges.*

39. **Öt dal.** Kt. 2664. sz. Széles 4-r (25¹/₂X17¹/₂ cm.) 1–5 lev.-en öt dal, 6–17 üres. Leszakadt papirborítékban. XIX. sz. végi jelentéktelen kézirat. Írása gyerekes.

40. **Gyallay-Pap Daloskönyv.** Kt. 1811. sz. Dült 16-r (13X9¹/₂ cm.) 39 részben rongált lev.-en durva disznóbörkötésben. Legnagyobb részt alkalmi (névnap, búcsúzó stb.) verset és éneket tartalmaz, részben a mult század elejéről, amint a 15a lev.-en *Georgius Pap in Anno 1806'* tett bejegyzéséből következtethetjük. De találunk még későbbi évszámot is a kéziratban; nevezetesen a 20b lev.-en 1808-as csaknem egykorú s a 23a lev.-en 1826-os, továbbá a 22b-n *Firtos Ferentz* 1834-es bejegyzését, melyek sokkal későbbiek. A 23a-tól kezdődőleg tulnyomóan vallásos énekeket találunk; közöttük 2 latint is. Megvan *Rákóczi Ferencz bus Éneke'* is, a „*Gyözhetsen én kőszáalom*” kezdetű (25b–27a). Az énekek valami deák műveltségű, egyházzal összeköttetésben levő leírót (s részben író?) sejtetnek velünk. A Benczédi Gyallay-Pap családnak az E. M. E. levéltárába letett levelesládájában több XVIII. sz. végi és XIX. sz. eleji írományban szerepel ifj. *Pap György*, aki egy XVIII. sz. végéről való keltezetlen csereszereződésben *falu notárius'*-ának írja alá magát. A kézirat e levelesládával *Gyallay-Pap Domokos* le-tétjéből 1903-ban került a kéziratárba.

41. **Pálóczi Horváth Adám / (1813) / „Ó és Új mint egy / Ötödfélszáz Énekek” czimű / gyűjteménye dalamai / Megfejtette / Szöllősy Attila / (1886)/.** Kt. 1310. sz. 2 félbörkötéses kötet. Kis folio (17¹/₂X26 cm.). I. köt. 80 lev. + 1 címlap (az első védőlapon) + 1 hátsó védőlap. II. köt. 87 lev. + 1 címlap (u. o.) + 1 hátsó védőlap. Az I. köt.-ben az 1–224 dallam megfejtése és szövege van meg. De hiányoznak az 5, 6, 22, 23, 32, 35, 58, 61, 73, 74, 89, 91, 94, 96, 106, 107, 110, 115, 126, 130, 133, 135, 136, 138, 140, 142, 143, 154; 155, 157–162, 168, 169, 172, 173, 176–178, 182–185, 189, 194, 195, 201, 203, 204, 208, 209, 214, 215, 218, 219, 221, 222 számúak. A 20, 21, 24–31 (45), 33, 34, 36 (45), 37 (csak 1 sor), 38–44, 46, 47 (58), 48–51, 53, 55–57, 59, 60, 62–68, 70–72, 76–81, 83–85 (86), 87, 88 (97, 98), 90 (92, 94), 93, 95, 99, 100, 102, 103, 105, 108, 109, 111, 113 (114), 117, 118, 145, 153, 156, 171, 210a), 210b) számúaknak pedig csak a kezdősorra, ill. címe van leírva a megfejtett dallam fölé. A II. köt. a 224–445. dalt foglalja magába, kivéve a 233, 240, 241, 246, 247, 251, 262, 264, 265, 274, 290, 291, 300, 304, 308, 310, 322, 323, 326, 329–331, 352, 353, 356–357, 359, 361–364, 367, 379, 380, 385, 389, 395, 399, 404, 407, 409, 412, 413, 440, 441, 444 számúakat, melyek hiányoznak; viszont a 234, 235, 237, 239, 242, 243, 263, 267, 272, 284, 288, 289, 293, 297, 301, 306, 309, 311–313, 315, 318–320, 327, 328a) és b), 342, 346, 347, 358–360, 365, 366, 368, 371, 372, 375, 378, 381–383, 386–388, 390–394, 396–398, 405, 406, 415, 416, 418–429, 430a) és c), 431–433 számúaknak csak a megfejtett dallama és legfeljebb címe van meg. – A gyűjtemény 1910 körül került a kéziratárba a megfejtő ajándékából, aki ekkor honvéd törzsorvos volt Kvárt. (Hiányos életrajzi adatait közli Szinnyei XIII. 1094–95. h.). Az általa megfejtett gyűjtemény eredetijére vonatkozólag lásd Erdélyi Pál cikkét, aki a legrészletesebb ismertetést közölte (*Erdélyi Múzeum*. 1908. évf. 238–253. 1.). Hogy a megfejtő a munkánál, melyik eredeti kéziratot példányt használta, ma kinyomozni az eredeti kéziratok összevetésével

is talán nehéz és bizonytalan munka lenne. Az eredeti gyűjtemény sok dalát szöveggel együtt kiadta Bartalus István *Magyar Orpheus*-ában.

42. **„Rigo Gyula Magyar Vers Gyűjtemény”-e** (1851). Kt. 1361. sz. 8-r (12¹/₂X20 cm.) kevésbé rongált félvászonkötésben. 74 beírt, oldalszámozású lev. + 3 levélnyi verses toldalék külön beletéve. Néhány műdalszöveget tartalmaz, legnagyobbbrészt a szabadságharcból s azutánról valókat.

43. **Thorotzkói Czupor Andor: VILÁGI ÉNEKEK**. Kt. 3089. sz. alatt négy füzet különböző nagyságú 8-r levelekből összeállított kézirat van. Az általunk könnyebb megkülönböztetés miatt d/-vel jelzett füzetke (8-r 11X18 cm.) 17 lev.-et foglal magában. A borítólapnak elől s hátul odakötött két-két levélen földrajzi jegyzetek vannak, a 3-i lev. üres; az 5–13 lev. 22 éneket, legnagyobbbrészt ismert, szép népdalt tartalmaz. A gyűjtemény leírója valószínűleg az a Th. C. A., aki az 1a lev. tanúsága szerint a földrajzi jegyzeteket is *„Irta... 1834-ben Ianuar: (ii). Az utolsó éneke a „De” órszóval megszakad, mert a 13–14 lev. között egy lev. ki van vágva.*

44. **Válogatott Dal Gyűjtemény**. Kt. 3044. sz. 8-r (12X20 cm.) kemény kötés nélkül. 20 lev. + 1 első s 1 hátsó védőlap borítékként. A hátsó a) oldalán mutatótábla is van. A borítólap a) felén felül *„Lakás Lajos”* név; alább megkezdve reszketeg írással *Miholts* (?), aztán *„ordi”* s végül *Fáni*. Hátul, a borítólap b) felén: *mine* és két piros cimerepcsét. A kézirat Kölcsey, Horváth Ádám, Bajza, Vörösmarty dalain kívül a XIX. sz. 30–40-es éveire jellemző műdalokat tartalmaz, talán az 1a–b-n található egyetlen népdalon (?) kívül.

45. **Válogatott / Világi Énekek / és / Versek /**. Kt. 963. sz. 70 gépszámozású (a 1310-ig eredeti, kézi számozású levélen). 8-r (11X17 cm.) kissé rongált sarkú kemény papirkötésben. A hatvanhárom dal leíratási ideje a 40-es évekre tehető. Legtöbbje e kor ízlését árulja el, de meg emellett a 3a lev.-n a Kisfaludy Társaságtól 1840-ben első jutalmat nyert ballada is megvan. Néhány Csokonay-dal is van benne. A 68a–69a lev.-en *„Laistrom”* egészíti ki a gyűjteményt.

46. **Versek 1825**. Kt. A. 406. sz. 8-r (13X21 cm.) újabb félvászonkötésben. A 17 gépszámozású + elől 3 + hátul 2 sztlan üres lev.-t magábanfoglaló kézirat 10a lev.-én *„Szép énekek”* jelzésű verses rész van.

47. **Világi énekek**. Kt. 3109. sz. Kis 8-r (11X17¹/₂ cm.) rongált kemény papirkötésben. 46 sztlan lev. Tulajdonképpen a következő négy részből álló gyűjteményt foglalja magában:

a) *Szívet Gyönyör / kőtőő Világi / Énekek 1832 / 5* sztlan lev.-en 8 gye-
rekes írással s rossz, következetlen helyesírással leírt ének. Leírója: *Kun Sámuel 18(32?) Synfolva* (v. ö. 5b lev.).

b) *Világi Énekek / az 1831 dik esztendő / ben*. 23 lev.-en 38 dal. Írása még rosszabb; valószínűleg valami kisdíák lehetett összeírója. Negyedrészen népdal, de van Csokonai dala s egy makaroni verse (az ismert *„Megholt feleségem...”* kezdetű). Utána megint egy gyűjtemény:

c) *Világi Énekek / Az 1832 / Esztendőben Februar(i) / usnak 15 kén /*, 8 lev.-en 14 dal (a 4-től téves énekszámozással, mert kétszer szerepel a 4). Írása gondosabb külsőleg, még a csinosságra is törekszik a kétféle színű tinta alkalmazásával. Néhány népdalt és diákéneket tartalmaz. Folytatólagos ének számozással utánakötte az

d) *„Examen Énekek”* c. rész, melynek tartalmát már a cím is meghatározza. 7 lev.-en 14 ének.

Végül az egész négy részből álló gyűjtemény végén, 3 lev.-en az a) és b) alatt jelzett részekből készített *„Mutató Tábla”* van, amiből arra következtethetni,

hogy a gyűjteménybe csak az összekötés révén került a másik kettő. Tulajdonosa s részben leírója az a *Kún Sámuel* lehetett, aki több helyt is beírta nevét. Későbbi birtoklóit meg a hátsó védőlap b) felére írt nevek tulajdonosaiban sejt-hetjük. – Az első borítólappal belső felén egy népdaltöredék van érdekes, ritka rézával (*ihajramm*).

48. **Világi Énekek.** Kt. 1363. sz. 8-r (12X20 cm.) rongált félbörkötésben. Cím nélkül. A borsarok címkéjéből csak homályosan vehető ki a cím: *VIDÁM (?) VILÁGI ENEKEK*. 166. számozott oldal + (elől) 3 üres l. + 6 számozatlan (hátsó) + 1-1 védőlap. A kézirat a múlt század 30–40-es éveiből való, amint a 74. ol.-on levő s *Dálnoki Mi(hály)* vagy -klós) *Sándor* által *Jun: 14en 839'*-ben tett bejegyzésből következtethető. Nagyon sok kéz írása; a kéziratban az egyes versek után csaknem husz név van beírva. A dalok a kor divatos érzékenykedő s szenvelgő dalai; közülök igen sokat a *Spataki dalok* között is megtalálunk. Népköltészeti termék is alig 1–2 darab van a 145 dal között. Csokonai egyik dala is olvasható benne (*Dal a csikóbőrös kulacshoz*. 136. dal).

II. E g y h á z i a k

– *Kath., ó-szláv, ref. szombatos, unitárius.* –

– *XVII. század.* –

49. **Cantionale Catholicum töredéke.** Kt. 1634. sz. 4-r (14¹/₂X19¹/₂ cm.) 4 lev. + 1-1 újabban hozzákötött védőlap félvászonkötésben (újabb). A rongált, molyette, de jelenleg gondosan helyreállított kézirat korára (XVII. sz.) csak a helyesírásból és a betűk alakjából következtethetünk. (A főkatalógus felhasználásával.)

50. **Bogáti Fazekas Miklós Jób könyvének paraphrasisa, Dávid zoltárainak s más bibliai részek verses fordítása.** Kt. 898. sz. 4-r (16X20¹/₂ cm.) rongált egész bőrkötésben. Első részének címe ez: *Paraphrasis Libri Job secundum proba / tissimam hebrajcorum Exemplarjum verjatem / hungarica Melodia expressa. Auctore sapien / tissimo Theologo Nicolai peljdis. Bagathio. Scripta / in Zent Ersebeth. Anno 1607. 22 Decembris.* A 3a–35a lev.-en Második részének a címe a következő: *Psalterium Daujdis, Carmjne Hungarico / redjtum, per Nicolaum Bogathium, virum clariss / imum, Theologum nostrj temporis non postremum / Scriptum in Zent Ersebeth. Anno 1608, 12 Ianuarij /.* A 35b–154a lev.-en Harmadik része bibliai részek verses fordítását tartalmazza; még pedig: 1. *Testamentum Jacob(i) Gen.* (I. Mózes) 48 et 49. (154b–156a lev.); 2. *Carmen Mosis Epinicion Exod.* (II. Mózes) 15. (156a–157a lev.); 3. *Numerj* (III. Mózes) *Cap. XXI.* (157a–158a lev.); 4. *Numerj* (u. a.) XXII, XXIII, XXVIII (158a–159b lev.); 5. *Canticum Canticorum* (160–166 lev.). A kéziratnak 168 gépszámozású lev.-e van, melyek közül az 1, 167b és 168 üres; ugy-szintén az első és hátsó védőlap is. A 2. és 166b–167a lev.-ken *'Index'* van. Minden verses fordítás címe után odajegyezte a leíró *'ad notam'* jelzéssel az ismert dallamú ének kezdősorát, melyre a dalt énekelték (v. ö. ismertetésünkben az alább közölt, későbbi változat leírásával). Bogáti e munkáját Szinyeyi (I. 162. l.) még nem ismeri. Részletesen *Thury Zsigmond* ismertette (*A szombatos kódexek bibliographiája* stb. Mezőtúr, 1912. 24–27. o.) könyvészeti utalásokkal. E példány a deési 1638-i máglyára ítéltetés (v. ö. Erd. Orsz. Emi. X. 166 o.) következményeitől nem tudni hogyan menekült meg. A másolat az eredetivel közel egykorú.

51. **Szent Dávid zoltárai (1631.)** Kt. 895. sz. 4-r (14¹/₂X19 cm.) durva,

leválló bagaria kötésben. Elöl és hátul is megcsonkultan 166 lev.-t foglal magában; közülök a 163–166 l. felső jobb sarka is csonkult. Egyébként is a szélein s a sarkokon rongált, némely helyt vízfoltos. – A kézirat az abásfalvi unitárius egyház tulajdona volt. Rézsben a Bogáti Fazekas Miklós-féle zsoldárfordításokat foglalja magában. A XIV. zsoldár utolsó szakaszával kezdődik s a csonka CXL.-kel végződik. Az „*Ad notam*” számos helyen a szöveg kézírásától eltérő, későbbi, de szintén XVII. századi bejegyzés s az E. M. E. kézírattárában levő 1608-i Bogáti-féle kézirat (l. fennebb, 50. sz. alatt) „*ad notam*” szövegeitől a legtöbbször eltér. Az egész egy kéz írása, tulnyomólag szép kerek betűkkel. Sietőbb folyóírása csak egy-két zsoldárnak van. A 49b lap aljára a XLII. zsoldár végére a másoló apró folyóírással a következő bejegyzést tette: „*Amen. Finis huius Deo volente, A. 1631.*” – Sztripszky Hiaador ajándéka 1902-ből. (A főkatalógus felhasználásával.)

52. **Thordai János zsoldárfordítása.** Kt. 2245. sz. 4–r (16X20¹/₂ cm.) kötés nélkül pakolópapír borítólapok között. Elöl-hátul csonka; jelenleg 146 lev.-t foglal magában. Th. J.-ról Szinnyi mit sem tud, ellenben Tordai (h nélkül) J.-nak ismeri „kéziratban szép magyarsággal írt énekeskönyv”-t. (XIV. 307–308 h.) A kéziratunkba betett jegyzetkén a következő sorok olvashatók: „Thordai János kolozsvári unit. scholamester zsoldárfordításának (1627) csonka másolati példája (!); későbbi másolat. V. ö. a helybeli (t. i. kolozsvári) unit. koll. könyvtárában lévő f⁰ alakban 1679 ben másolt példával (!), mely a Bogáthi-féle zsoldárfordítással együtt Kövendi János kvári polgár részére Vinczi György által másoltatott és jelenben is együtt van a két zsoldárfordítás. (A Thordai 1629-beli, a Bogáthi 1604-beli másolat után másolva)”. Leírójáról és tulajdonosáról semmit sem tudunk. Leíratási ideje a XVII. sz.-ra tehető. A mult század 30–40-es éveiben valamelyik *Gombos-család* tulajdonában lehetett, mert gyakorlatlan írással beírva husz egy néhányszor is szerepel *Sigismundus Gombos* és más *G.* neve is.

53. **Zsoldárok könyve.** Kt. 976. sz. Kis 8–r (10¹/₂X15¹/₂ cm.) durva disznó-börkötésben. 119 lev. Az 51b–52a-b-t kivéve elég rendes írással. A levelek alján az írás sok forogatóstól elmosódott; néhol a nedvesség is kárt tett benne. Az 1a és a 119b az olvashatalanságig elfakult írású. A kézirat felerészben a zsoldárok magyar fordítását, felerészben meg szombatos imákat tartalmaz a VII. sz.-ból; több kéz írása fedezhető fel benne.

– XVIII. század. –

54. **Boldog /Aszszonyak / a’ / Laurétomi Litániában lévő Neveze / tek’ értelméhez alkalmamzatott / Dicsérete /. Az o hét Oromének, hét Fájdalma / nak, és hét fo Ünnepe nek em / lékezetével együtt./** Kt. A. 870. sz. 4–r (17X21 cm.) egyszerű, jó állapotban levő egészbörkötésben. 115 gépszámozású lev. + 4 sztlan (elöl) + 1 első védőlap. A 113–115 lev.-k üresek. Az 1–13 és 84–97 lev.-k kivételével az egész kézirat énekszövegeket tartalmaz. Beosztása: 1. 1a–58b *Boldog Aszszonyak... Dicsérete...*; 2. 59a–71b. *A’ Boldogságos Szuznek hét... Orome...*; 3. 72a–83a *A’ Boldogságos Szuznek hét... Fájdalma...*; 4. 84a–112b. *A’ Boldogságos Szuz Hét fo Unnepinek Emlékezte.**

55. **Gyulai Sáska Absolon .ÉNEKES KÖNYV-e** Kt. 393. sz. Az 1a lev.-en levő címe ez: *ÉNEKES / KÖNYV. / Mellyet én Gyulai Sáska Absolon Írtam meg / az Istennek dicséretire s Lelkünknek üdvességire. / Parajdon Laktomban: / Szent Mihály Havának 28 dik Napján az 1798 dik Esztendőben, j Méltóságos*

* A C alakú ékezeteket az ö (ö) és ü (ü) betűkre nyomdatechnikai okokból nem lehetett feltenni. Sz. T. A.

Romai Szent birodalombéli Groff Fő Király Biró Úr eő Nagyságához / és a Tekintetes Tisztséghez alázatos síralmas Könyörgő Instantziája. / Széles 4-r (25X20 cm.) 31 gépszámozású lev.-en, félbörkötésben, melynek első táblájából a jobb alsó sarkon egy darab leszakadt. Az lb-n levő két imádság után a 2a lev.-től kezdve 37 katolikus egyházi énekszöveget stb. foglal magában. – A 26a lev.-en Ladislaus Banto nyugalmazott katonának a *Commendant*hoz intézett német nyelvű kérése, a 26b felén más *„Istenhez való”* fohász (versben) s egy bejegyzés, melyben az író *„meg törődött szivel”* ajánl valamit *Károlyi Sándor* gr.-nak, urabátyjának. Mivel az ezután következő lap ki van tépve, lehetséges, hogy az ajánlott ének (?) ott lehetett. A 27a lev.-en, illetőleg a 27b–28a lev.-nek a vonalazott keretén kívül, a sarokkötés felé eső részén síralmas éneket írt be egy ismeretlen kéz. A 31a lev.-en Úr felmutatás előtti miserészlet latinul, a b) felén meg Teleki Mihály gr. marosszéki főkirálybiróhoz intézett *„síralmas könyörgése a benn is irt személynek G. S. A.”* Alatta egy két vszkos vers. A hátsó borítólapon belső felén más jegyzetek. – Az énekeskönyv gyönyörű kézírású, gondosan vonalazott s kerettel ellátott leveleken van.

56. **Halotti énekek.** Kt. 462. sz. 8-r (11X17¹/₂ cm.) újabb félbörkötésben a sarkán *„Halotti énekek XVIII. sz.”* jelzéssel. Az énekeskönyv 49 gépszámozású levelet foglal magában, de elől és hátul csonka. A régi számozású 1–14 l. hiányzik s így csak a 15. o.-on kezdődik, a 47 (új számozású) lev. után több levele elveszett. A 49. lev. tárgymutató, de az S. betűnél megszakad, A 48b levél záródíszítménye felett *„András Bálint hábet”*, az alján meg 1770-es évszám. A többi kivehető név sokkal későbbi. Így ugyanezen oldalon *Énlaki Ádám* 1878-ban tett bejegyzése; a 30a lev.-en felül *Adam Janossi* (?), hihetőleg XIX. sz. eleji, majd még előbb *„Bálint Ferencz Bálint”* sokkal későbbi bejegyzése családban öröklődő énekeskönyvet sejtet velünk. (A főkatalógus felhasználásával.)

57. **Jánosi énekeskönyv.** Kt. 3587. sz. Kis 8-r (11X17¹/₂ cm.) durva fatáblájú kötésben. Elöl csonka, mert az első 30 lev. hiányzik, a meglevő 51 lev. 31–126 oldalszámozású (a 8–9 lev. között a 47–52 l., tehát 3 lev. hiányzik) + 5 és fél számozatlan levél. A 62-ös l. számot kétszer írja (a 15b és 16a lev.-en) s így a számozás hibás. Több kéz írása fedezhető fel az énekeskönyvben. Nevét a 46b lev.-en megnevezett *Gregorius Jánosi (de Fintos Warollya)-tól* kapta, aki *Anno 1768* fejezte be az írást, sőt a *„MUTATO TÁBLA”-t* -is (47a–48b). A 49–51 lev.-en kátékérdések s feleletek vannak. A 47b lev.e-n még egy XVIII. sz. név bejegyzés van, a *Sigmondus András*-é; sokkal későbbiek a 19a (*Andrasi Lajos 1889*) és a 44b-n levő nevek (*Demeter Lajos 1889*). Zsoltárokat, halotti és egyéb egyházi énekeket tartalmaz; közülök 6 latin, a többi magyar. A hátsó táblára ragasztott rongált lapon egy felelgető ének töredék is van (*„Virágok királyné Perseus En vagyok”* kezdetű); alatta *1767-es* évszám. Az énektöredék azonban régebbinek tetszik.

58. **Katolikus egyházi énekek.** Kt. 1743. sz. 8-r (10X17 cm.) rongált félbörkötésben. 79 lev. Az 1a-n levő címlap szerint a mindenféle jegyzetet tartalmazó s így inkább notabiliorának tekinthető könyvecske *Sebesvári Miklósé* volt. (1753). Énekes része latin, német s (legnagyobbrészt) magyar kath. egyházi énekeket foglal magában. Írása szép, olvasható.

59. **Katolikus énekeskönyv.** Kt. 842. sz. 4r–r (20X23¹/₂ cm.) rongált kemény papír táblájú félbörkötésben. 44 lev. Az elején csonka. A *„Patrem Omni potentem...”* kezdetű latin egyházi énekkel kezdődik az 1a–5a lev.-ig gregoriánus kottával. A 11a lev. *„O Deus ego Amo te!”* kezdetű éneke már más kottázású; ugyancsak ilyen a 12a lev. *„Kirie eleison”*-é s a 14b lev. *„Gloria, Gloria...”*

kezdetű éneké. A 15a lev.-lél a magyar nyelvű rész kezdődik; a 17a-n „*Lelkünk idvessége*”, a 22a-n „*Oh szent Szűz...*”, 24a-n „*Istennek annyát Ádám fia...*”, a 37b-n „*Ah! jaj nékem Szomorunak...*” kezdetű énekeknek gregoriánus kottával a dallamát is adja az énekeskönyv. A 43a–44 lev.-en a szöveg ismét latin. A 44a lev.-en a „*Fundamenta Cotarum*” s utána ez írva: „*Haec bene si sciveris, bonus cottista eris. 1781.*” – A 29. lev. alja letépve; a 30–31 között egy lev. kivágva s több levél rongált, ill. szakadt. Az írás nem egy tintával s nem egyöntetű, de valószínűleg egy kéz írásával készült. A tábláján elől s hátul is több bejegyzés és név olvasható. Többek közt ez: „*Stephanus Benkes / Irta ezt egy nagy keserves Betegségibe / Amdbe ISTEN boldog/á Tete / Anno 1792 Die 23 / Aprilis. / In Hermannstadt.*” (az utolsó szó német betűkkel). Az ő neve elmosódva még egyszer szerepel. A lev.-k némely helyen barna tintával, másutt piros ironnal keretvonalazottak. – Br. Radák Istvánné Gr. Rhédey Klára adománya. (A főkatalógus felhasználásával.)

60. **Kántor könyv.** (A címét a főkatalógus zárjelbe tett címe után használjuk.) Kt. 922. sz. 4–r (17¹/₂–22¹/₂ cm.) finom félbörkötésben 40 beírt, gép-számozású lev. + 3 első + 1 hátsó védőlap. Szép rendes írású s kottázású. Két részből áll. Az első (1–10 lev.) „*INVOCATIOK és ADIUTORIUMOK*” fejezet-címmel 30 s egynehány (nagy kihagyással I–CLVI-ig tartó számozású) éneket tartalmaz; a második pedig az üresen hagyott 10b után a 11a-val kezdődőleg a 40a-ig az I–CL zsoltárt. Ehez járul még a 40b-n levő két ének (*SIMEON ÉNEKE* és *AZ ÚRI IMÁDSÁGRÓL VALÓ ÉNEK*). Mivel a 19. lev. papírijának vízjelében 1787-es évszám olvasható, ennél előbbre az énekeskönyv leíratási ideje nem tehető. Lehet azonban, hogy a XIX. sz. legelejéről való. – A kéz-íratattulajdonába a Szentkirályi Gábor adománya révén került. (A főkatalógus felhasználásával.)

61. **Kis kántori segédkönyv.** (Román kézirat.) Kt. 3203. sz. 8–r (11X17 cm.) rongált leválló táblájú, préselt mintázású bőrkötésben. Elöl is, hátul is csonka; az első levelei különösebben is, a többiek többé-kevésbé rongáltak. 79 cyril írásos levellet foglal magába. Zsoltárokat és miseénekeket tartalmaz kb. a XVIII. sz.-ból. Szerzője s leírója nincs megnevezve. (A beletett jegyzett felhasználásával.)

62. **Kottás kath. misekönyv.** Kt. 2248. sz. 4⁰ (16X20 cm.) rongált félpergamenkötésben. Tulajdonképpen három részből áll. Első része (5 sztlan lev.) kéz-íratos latin miseénekeket tartalmaz; második része a következő nyomtatott munkát: *HONORI / SERAPHICO, / PROFESSIONALE / ET / ANTIPHONALE / ROMANO-FRANCISCANUM, / DE / TEMPORE & SANCTIS / CONCINNATUM, / PRO / ALMA PROVINCIA / S. MARIAE / HUNGARIAE, / ORDINIS S. PATRIS NOSTRI FRANCISCI / REFORMATORUM. / ANNO M. DCC. XVIII. / TYRNAVIAE, TYPIS ACADEMICIS PER FRIDERICUM GALL.* (A–O₂ lev.) (E nyomtatványt Petrik nem ismeri, azért közöljük teljes címét.) A 3. rész 6 lev.-ből s a hátsó tábla belső felére ragasztott, természetesen csak a) felén beírt egy levélből áll. Az 1 lev.-nek azonban csak egy jelentéktelen kis csonkja maradt fenn. Ez is kézíratos kath. egyházi énekeket őriz, mint az első rész, de kóta csak a 2 és 3 a lev.-en van. Az első tábla belső felén ez a bejegyzés van: *Pro simplici usu Fris. P. Rudolphi Holkovich p. t. Vicarij Posoniensis. Con(cin)atus Anno 1723.*

63. **Kottás kálvinista énekeskönyv.** Kt. 1744. sz. 8–r (10X17¹/₂ cm.) rongált sarku félbörkötésben. 48 gépszámozású lev. Az énekeskönyv csonka, mert az elején az 1a lev. már (hibásan ugyan, de) 6-os o. számozást visel, az 5–6 lev.

között az eredeti 16–17 o. kitépve, ugyanígy a 41–42 lev. között a 94–95 o., a 46–48 gépszámozású lev. között a 47 gépszámozású kivül (mely lehet helytelen számozás is, nem lévén valószínű a kéziratoknak a kézírattárban való csonkulása) még legalább 3 lev. s a végén legkevesebb 15 lev. hiányzik. Mivel az eredeti kottázás a 46a lev.-en véget ér, magában az énekeskönyvben csonkulás alig állhatott be. Az énekeskönyv valamelyik *Jozsa (Jósa)* családban öröklődött, mert *Franciscus* Josa-nak 1766-ban a hátsó keménytábla belső alsó felére tett bejegyzésével kezdődőleg az énekeskönyvben majdnem mind e névbejegyzés szerepel. U. o. a *Jósa Elek és István* neve valószínűleg még XVIII. sz.-i bejegyzések. A 46b és 48a-n levő XIX. sz.-i bejegyzések (1818–1884-ig) is mind a Josák-tól származnak. A 48b *Jozsa (!) Elek* által lilitintával írt vallásos énektörödékek, megkezdett kottázással. Még néhány név ugyan szerepel az énekeskönyv első és hátsó belső tábláján, meg a 46–48 között levő papír csonkon, de azok nem tekinthetők firkálásnál egyebeknek. – Az énekeskönyv a XVIII. sz. közepe táján írható vagy legfeljebb a század harmadik negyedében. A ref. énekeskönyvekből nagyjában ma is ismert énekeket tartalmaz, az említett bejegyzéseken s az első tábla belső felén levő egészen késői rövid bűnbánó imán kívül, melyet *Jozsa Elek* írt bele valószínűleg 1880 körül. Az a körülmény, hogy a lapok alján az órszók ketté vannak vágva, világosan rámutat arra, hogy a kötés az énekek összeírása után készült.

64. **Kóttás passio-énekes és imádságos könyv.** Kt. 2302. sz. Folio (19¹/₂X30¹/₂ cm.) nagyon rongált félbörkötésben. 28 lev.. Az 1a-n nagypenteki imádság van; az 1b üres. A 2a–27a-ig van az initiálékkal díszített, rendes, olvasható, nyomtatott írást utánzó szöveg kótával. A 27a-n kezdődik a passioének utáni imádság s a 27b-n végződik. A 28. lev. üres. A kézirat a XVIII. sz. legelejéről való lehet. A címetek kivéve elejétől végig magyar. Leírója nem nevezi meg magát; az 1a-n levő firkálások közül kivehető *Johannes Tartsfalvi* alig lehetett.

65. **Nagyajtai Gergely-család kath. énekeskönyve.** Kt. 2288. sz. Folio (19X31¹/₂ cm.) nagyon rongált, levált sarkú papirkötésben. 38 lev. Az 1–25 lev.-en van a *PASSIO DOMINI NOSTRI / JESU CHRISTI* magyar szövege s kottája. A 26a–38a-n meg kath. egyházi énekek ugyancsak magyar szöveggel és kótával. A 38b üres. A 25b-n levő bejegyzés szerint a leíró *„Anno 1708 irta le ezt Sz: Passióit tanuságnak Okaert... Nagy Ajtai Gergely András Ötse uránál.”* Feltűnő, hogy ugyanez a Gergely András ez évben *„in Schola Unit(a)r(ia) Claud (iopolitana) írja ezt a kath. énekeskönyvet (l 36. a lev.).* A kézirat utolsó három levele rongált.

66. **Ó-szláv énekeskönyv.** Kt. 1801. sz. 155 sztlan lev. 8–r (10X15 cm.) rongált, préselt bőr borítású fatáblás kötésben. Sok helyt diszes (?) initiálé, illetőleg kezdősor, néhány helyt primitív kép van Jézus megkereszteltetéséről stb. A cyril betűkkel írt énekeskönyv a kézírattár által beletett magyar jegyzet szerint kántorok használatára való volt. A kézirat vége csonka. Leírása idejét kb. a XVIII. sz.-ra tehetjük. (Ez a megállapítás csak a papír minőségén alapszik.)

67. **Szombatos énekek és imádságok könyve.** Kt. 2684. sz. 16–r (9X10¹/₂ cm.) nagyon rongált (s az 1 tábla felső felén leszakadt), disznóbörkötésben, mely házi fűzés lehet. 110 lev. Az eleje csonka, sőt az 1 lev. is csak részben van meg s ennek is az a) fele elmosódott. Az utolsó három lev. a közepetáján kiégve. A XVIII. sz. elejéről származó kézirat leírójára s a leírás idejének pontosabb meghatározására semmi jel nincs a kéziratban. A kiállítás kezdetlegességéből egyszerű tulajdonosra, a betűk jellegéből s a helyesírásból a fennebb jelzett idő-

pontra következethetünk. A levelek alja a gyakori forgatás nyomait viseli.

68. **Szombatos ima- és énekeskönyv.** Kt. A 14. sz. 16-r (9X11 cm.) újabban helyrehozott állapotban, szép meggypiros félbörkötésben. 79 lev. Leg-alább két kéz írása különböztethető meg. Az első rész (1–22a lev.) egy kéz írásában kizárólag imákat tartalmaz; a második rész (22b–79a lev.) 78a lev.-re írt jegyzetből megállapíthatólag *Kovats Samuel* kezeírása 1786 (?)-ból. Szombatos imák mellett tartalmaz néhány szomb. éneket is. A 79b-n levő sorok részben olvashatlanok s más kéztől származnak. Az énekeskönyv elé és hátul újabban 1–1 fehér s 1–1 védőlapot kötöttek.

– XIX. század. –

69. **Halotti Temetés kori Énekek.** (Református) Kt. 30526 sz. 8-r (11X19 cm.) kötés és borítólappal nélkül. 56 általunk számozott lev. Elöl valószínűleg vagy csonkult vagy a 12b-n kivethető 26os oldalszámozás téves. A címlap elmosódott írásából csak a fenti cím olvasható ki. 75 számozott s 7 sztlan éneke van; a legtöbb halotti, de a sztlanok között más vallásos tárgyú is van. A 25b, 27b, 31b, 32b, 33b, 34b, 38b, 39a, 41a, 42a–b, 44a, 46a–b, 47a, 48a lev.-re írt énekei kottásak. Az 55–26 lev. levő *„Laistrom”* az *„sz”* (?) betűtől csonka. A gyakori használat nyomait viselő énekeskönyv a múlt század legelejéről való lehet. Leírója s tulajdonosa zeneértő, valószínűleg ref. kántor volt.

70. **Hodor Károly latin-magyar énekeskönyve** (1815). Kt. A. 19. sz. 8-r (10¹/₂X16 cm.) rongált félbörkötésben. 33 lev. Az 1–18a lev.-n latin egyházi énekek vannak. A 18a lev. alján a következő cím: / *Áitatos külömbféle / Magyar Énekek.* / A 24 számozott ének között van sok előttem is ismerős (*Boldogasszony anyánk...; Keresztények sirjatos stb.*) A 31. lev.-en az *„Index Capitum”* van. A 32a üres, a 32b-n verstöredéket találunk. A latin és magyar rész is valószínűleg a H. K. kézírása, csakhogy míg az első rész nyomtatott betűket utánzó, nyugodtabb írás, a második sietőbb folyóírás. A H. K. neve az 1b-n szerepel. Az énekeskönyv első táblájára ragasztott címkén ez áll: / 10 (alatta) E. / *Énekeskönyv / Deák és Magyar.* /

71. **Keresztési József: / Templomban Énekelhető / ÚJJ ÉNEKEK / melyek / Három szakaszokra osztattak. / Az Elsőbenn / Vagynak: Vasárnap, Hét-köz- nap, / Penitencialis és ÚR-Vacsorájakor / A’ MÁSODIKbann / Innepekenn, / Az HARMADIKbann / Bizonyos Alkalmatosságokbann / mondhatók / – / Szalacsi Prédikátor készítette / 1806. Maius Hónapbann,** Kt. 2454. sz. 8-r (14X22 cm.) kötés és védőlap nélkül, házi fűzésben. 58 lev. (80 eredetileg számozott oldal; a többi, a címlapot is beleértve, számozatlan.) Írója a szakirodalomban s különösen a ref. ének irodalomban ismeretes. Énekei közül az erd. ref. egyház énekeskönyvében ma is sok van. Életrajzi adatait Szinyei is (VI. 78–81.) közli a bibliográfiával együtt. – Az (író által sztlan s általunk számozott) 1a lev.-en van a címlap; utána a 2–3 lev.-en *„Az Olvasóhoz”* intézett sorai, melyekben megmagyarázza az énekek keletkezését. Az 1–41 l. levő énekeket három szakaszban a cím már meghatározta. A 42. lev. az *„Énekek’ Mutató Táblája.”* Erre következik a 43–57 lev.-en a *„TOLDALÉK / IVdik SZAKASZ / melyben vágnák / Kátékizmusi Tanításokra, Do- / minikák szerint való / ÚJJ / ÉNEKEK / melyek készítették 1806dik Eszten- dőbe / a’ Szcda-csi Szüretenn / Keresztési Jósef Préd. által. / Symbolum: / Nec me labor iste gravabit. / Virg. Aen. 2. / (Az 1b lev.-en is ez a *„Symbolum”* szerepel.) A 43b-n az énekek keletkezésére vonatkozó *Jegyzés’* van. A két részből álló énekeskönyv 49 éneket foglal magában. A munkához u. a. kézírattári*

szám alatt egy 8 lev.-ből (8-r 12X10 cm.) álló kézirat is hozzátartozik, más, de közel egykorú írással; ez a magyarországi énekeskönyvbe bekerült „*Új énekeknek a' Szerzői, vagy Nemelgy Régieknek Meg Igazítói*”-ról nyujt pontos felvilágosítást. A ref. énekeskönyvek történetének igen becses anyaga úgy az énekeskönyv, mint e jegyzet.

72. **Református halotti énekeskönyv.** Kt. 3122. sz. 8-r (12X18 cm.) 93 lev. + 1-1 védőlap félbörkötésben. A levelek számozatlanok; a mi általunk számozott 1-48 lev.-en 68 számozott s 2 sztan halotti ének van. A 49, 50b-51b ironnal írt néhány ének után folytatólagosan 69 sz. halotti ének (52a-b) s a további (32b-57b) leveleken tintával írt hasonló tartalmú énekek vannak. Az 58a-n levő megint ceruzairás, míg az üres 58b lev. után az 59a lev. ismét 69. sz. ének s a közbeeső üres 62b levél kivételével a 63b-ig 73. sz.-ig folytatódó ének számozás. A 64-92 lev.-k üresek. A 93 lev. tinta, illetőleg ceruza bejegyzés van s a hátsó védőlapon „*harmadnapos hidegtelelés elleni*” orvosság. A múlt század 20-30-as éveiben összeírt kézirat nagyrészt egy kéz írása; tulajdonosa valami ref. kántor lehetett.

73. **Sándor Ninna német s francia (nyelvű) kath ima- és énekeskönyve. 1848.** Kt. 3199. sz. 8-r (11X17 cm.) szép, arannyal préselt mintájú egész-börkötésben. Gyöngybetűkkel, leheletfinom rokokó díszekkel ékített, magánhasználatra írt, mise s más egyházi énekeket tartalmazó énekeskönyv 7, 8 és 10 levele csonka. Az 1-50a német, az 51a-55b francia nyelvű. Leírása valamivel előbb történehetett, mint fentt jeleztük; leírója sem S. N. ő róla csak az 55b-n s a hátsó tábla belső felén levő bejegyzések alapján neveztük el az énekeskönyvet.

74. **Szombatos énekeskönyv.** Kt. 897. sz. 4r-r (15¹/₂X21¹/₂ cm.) primitív, bőrsarkú zsákvászon borítólapon. Az elől csonka s korához képest nagyon rongált kézirat 70 lev.-et foglal magában. Írása és külseje egyaránt egyszerű sorsban élő leíróról, illetőleg tulajdonosról tanuskodik. A 23-26, 27-30 és 56-58 lev. papiranyaga és talán kézírása is más-más; ez tehát idegen, a kézirat testébe később bekerült rész. A kézirat összeírója a 70b-n e bejegyzést tette: *Áldot vagy Szent Ur mű Istenün(k) Szelyes nagy világ – Nak örökös Ura kiralya 1845-dik Esztendőben.*

75. **Szombatos imádságok és énekek könyve.** Kt. 3200. sz. 8-r (9¹/₂X15¹/₂ cm.) molyette, szakadozott egész-börkötésben. 282 lev. Elöl a kézirat csonka. Egyéb megállapítható hiányok: a 140-141., 205-206., 259-260. lev.-k között néhány lev. kivágva. Az 5b lev.-en a tulajdonosra vonatkozó következő bejegyzés van: *„Possidet hunc Librum pere (?) / Mojsem Ats de B. Ujffalu / In Nomine Domini Dem Iz / rael / In Anno 1835 Die 25a Juny /*. A 146b-n álló *ML (?)* monogram alatt 1860-as évszám. A világosan több kéz által különböző időben (de a XIX. sz. folyamán) írt kézirat valószínűleg különálló részekből kötődött össze az összeíratás után, mert másként nem volna megmagyarázható a külsőleg észre sem vehető csonkulás a kézirat anyagában, holott az egyes énekek csonkulása megállapítható. A kézirat első része itt-ott héber írással tarkított szombatos imákat, a második része már énekeket s egészében héber szövegű imákat tartalmaz.

76. **Unitárius egyházi énekek.** Kt. 470. sz. r (12¹/₂X21 cm.) új félvászonkötésben. 7 lev. + 1-1 védőlap (újabb). A XIX. sz. elejéről való kézirat öt db., a gyermekes vonásokból következtetve iskolai célra másolt egyházi énekeket tartalmaz. Gyallay-Pap Domokos tanár letéte. Kiemelve a Benczédi Pap-család levelesládájából, mint az 1809. sz. alatti is. (A főkatalógus felhasználásával.)

77. **Vallás-téví Ének.** A kézírattár 3091. sz. alatti 9 db. kézirat füzetkéje közül az általunk h/ jelzéssel ellátott (8-r 11X19 cm.) foglalja magában ezt a

ref. éneket a 13b–14a lev.-en. Leíratási ideje a múlt század első évtizedére esik a betűjelleg s a vele egy szám alatt levő füzetkék világosan megállapítható keletkezési idejének tekintetbevételével.

78. **Zeyk János által – írt Énekek.** Kt. 3038. sz. 8–r ($10\frac{1}{2} \times 18\frac{1}{2}$) kötés és borítólap vagy védőlap nélkül. 20 lev. (eredetileg 40 oldal számozással). Az 1a lev.-en álló teljes cím, mely az énekek keletkezésére is rávilágít, ez: *Az erdélyi Helvetiai – vallás / tételt követő Anya szentegyház' / új Énekeskönyv' számára – a' / köz – szent – zsinat határozata' / nyomán, Püspök, Főtisztelen / dő Antal János, Úr' nyomta / tott levélbeli becses felszólítá / sa' következtében – Zeykfalvi / idősb – 18 ének már meglevő zsoltárdallamok stb. ,nótájára,*. (Ugyanez ugyanolyan formátumban és tartalommal a kéziratár 3037. sz.-a alatt. Mindössze a címekben van némi eltérés.)

V e g y e s t a r t a l m á u k +

79. **CANCIO.** Kt. 3114. sz. 8–r ($10\frac{1}{2} \times 17$ cm.) kötés, védő és borítólap nélküli. „*Scripsit Michael Szedresi in Anno 1817 dik jatmari 22 dik napján iratott meg.*” A 8 levélnyi füzetke 1b–2a lev.-én a fenti nevet viselő ének a kézirat többi része lakodalmi, pünkösti stb. verseket s más jegyzeteket tartalmaz.

80. **H. Sz. Bétczi Cseke Sándor: „Énekes könyv”-e Anno 1826 die 15 Aprilis V. Olasziba.** Kt. 436. sz. 8–r ($12 \times 19\frac{1}{2}$ cm.) 32 lev. Az 1a lev.-en a fenti cím. Az olvasbaitatlanságig kuszált írású füzetet csak itt-ott tarkítja rendesebb kéztől származó írás. Valami kántor vagy egyáltalában egyházi ember lehetett az énekeskönyv tulajdonosa s talán részben a dalok írója, aki Nagyváradon is élhetett vagy legalább is tartózkodott, amint a 19b l. alján levő jegyzetből láthatjuk. A 2a–7a l.-en egy hosszú halottbucsuztató van *Szilágyi F. halotti végtisztesség-tételére.* Azután egyes dalok, egyháznak és világiak. A kor divatos nótáin kívül itt-ott egy-egy népdal is található (pl. 14b, 21b, stb.); a 18a–19b l.-en meg a 12 zsidó nemzetségről szóló jegyzetek olvashatók.

81. **Egyes Versek Gyűjteménye.** Kt. 2991. sz. 6 dobozban borítólapok között, különböző alakú és nagyságú különálló vagy egybefűzött levelekre írva néhány száz versszöveg van, melyek között sok XVIII.–XIX. sz.-i mű- és népdal található.

82. **Kis Ödön Dalfűzer-e 1877 nov. 26.** Kt. 2367. sz. Kis folio. (17×25 cm.) 62 számozatlan, beírt + 29 üres + 2 beírt lev. Vezérkönyv négy szólamú karra, melyet a tulajdonos a fenti keletkor kezdett s 1883. IX. 4-én végzett be „*ország-bíró Graf Majlát György requiemjé*”-vel (utolsó lev.) Vallásos dalokat s egyéb műdalokat (*Hymnus, Szózat* stb.) tartalmaz, hol fekete, hol lila színű tinta-írással.

83. **Kottás daloskönyv** (Német). Kt. 2484. sz. 4–r ($17 \times 19\frac{1}{2}$ cm.) A jelenleg újabbkori, részben aranyozottan préselt mintás vászonkötésben levő kézirat egy kottás s részben német szövegű részt (1–16 lev.) és egy nyomtatott latin szövegű részt tartalmaz, mely azonban töredék. – A hátsó védőlap a) felén a következő jegyzet áll: „E húsz lapnyi kötet lapjait a gyulafehérvári káptalan [Gyulafehérvárt] 1671 februárius 17-ikén. kelt könyv-alakú pergamen-oklevele egykorú bőrkötésű táblájából áztatta ki a levéltár; míg a kottás lapok egymásutáni zenei sorrendjét Seprődi János kolozsvári ev. ref. kollégiumi tanár állapította meg. Maga az oklevél 1905 januárius 2-ikán Rétyi Bálint oláhivánfalvi föld-

* Tekintettel az e csoportban levő kéziratok csekély számára, a szádonkénti felosztást elhagytuk.

birtokos úr ajándékként jutott a levéltárba, ahol az „Oklevelek törzsgyűjteményé”-be osztva használható.”

84. **Múdalog és versek gyűjteménye.** Kt. 3029. sz. 8-r (13¹/₂X20¹/₂ cm.) iskolás félvászonkötésben. 147 lev. (az eredeti oldalszámozás téves; az egyes levelek kijárnak a fűzésből s így csonkulás is állhatott be). A gyűjteményt csak azért vettük fel ismertetésünkbe, mert a múlt században élt nevesebb költőink (Petőfi, Vörösmarty stb.) néhány dalának szövegét is magában foglalja. Az 1880-as években a gyűjtemény *H. Szent Mártoni Lokody Antal* birtokában lehetett.

85. **Pálffy daloskönyv.** Kt. 1813. sz. 16-r (11X10 cm.) nagyon rongált durva bőrkötésben. 59 lev. + 1 címlap. A vizfoltos, elfakult címlapon olvasható sorok felül [...] *Michael Michael Martonosi habet* [...] (alatta leszakadás s fakulás miatt olvashatatlan sor); aztán talán az évszám: 1(7)36(?) s alább / [...] 36 *Hue nomen appono quia / Librum perdere nolo qui vokor (!) Nomi/ne Michael, Cognomine Martonosi.* A M(A?)RT szótag még a börtábla belső felén is be van róva tintával. Szinnyei csak egy Martonosi Mihályról tud (VIII. 767.), aki, munkásságából ítélve, az 1700-as évek első évtizedében virágozhatott; ez nem lehet a daloskönyv leírója, mert az írás ugyan gyakorlott, de nem öreges írás. Már pedig a Szinnyei által ismert M. ekkor már legalább 50 éves lehetett. Talán a fia vagy valamely más M. M. a leíró. A 2. lev.-en 1736-os évszám az 1b-n is szerepel. A 2a-n latin vers, alatta valamely más kéznek közel egykorú bejegyzése *„Pálffy Abel”-ről.* A 6., 12., 23. lev. felső jobb s a 7. lev. alsó jobb sarkából jó darab ollóval kivágva; a 36. lev. elmosodott írású. Legnagyobb részében vallásos énekeket (hymnus paschalis, zsoltár stb.) tartalmaz a 7b–9a-n levő világi tárgyú s az 1660 körüli eseményekről szóló ének kivételével, mely után *„Anno 1736”* írta a leíró a *„Finis”-t.* Abból, hogy az énekeskönyv Krisztus-vonatkozásokkal van tele, kálvinista énekeskönyvre következtethetünk.

86. **Tóth István Kötés Könyve.** Kt. 1668. sz. 4-r (23¹/₂X18 cm.) Töredék, melynek az 1–108 oldala hiányzik. A 109–215 számozott oldalon múdalog, orgonadarabok, operarészletek, indulók, áriák (legnagyobbbrészt szöveg nélkül) és gyakorlatok T. I. által leírva, aki 1828-ban kiskunfilepszállási legelső orgonista és kántor volt (215. o.) A 216–227. o. Báthori Gábor ugyanodavaló prédikátornak és superintendentiális assessornak egy értekezése: *„Az éneklés hasznáról”*, abból az alkalomból, hogy „az orgona mellett való istentisztelet elkezdődött” (1828. X. 19.). Közben a 221–22. lev. közé betoldott lapon Csokonai Epi-taphiuma s egyéb jegyzetek a kótáskönyv elveszett részéhez. Utána (222–227. o.) folytatódik az értekezés. Ezzel az énekes, helyesebben orgonáskönyv első, csonka része véget is ér és következik ugyancsak T. I. kézírásában a 228–293 l.-on levő / *SOLTÁROK /és / MÁS ÉNEKEK / ORGONÁRA. / alkalmaztatva / A’ Hármonicus szerént; Gáty után /* (Talán a Szinnyei által is ismert Gáty István mérnök, a M. Tud. Ak. I. tagja, aki zeneértő ember volt (v. ö. III. 1043–1047 o.) – *a’ Sorokat öszve kötő rövid, és együgyű / tzifrákkal. / K.(is) K.(un) F.(i)lepszállási O.(rgonista és) K.(ántor) T.(óth) I.(stván) által. / 1828. / A 229. o.-on a köv. ének szöveg:*

*Éneklésben, Musikában, A’ mikor módom vagyon
Én gyönyörködöm valóban Bár akárki mit mondjon.*

Maróthi Hárm:

Alatta kotta. A 230–281. o. az I–CL. zsoltár kottája (de igen sok hiányzik) s a 281 o.-on: *„1831. 8 Nov.”*; ekkor fejezhetette be ezt a részt. A 282–293 o.-on *„Innepsi*

és más *Énekek*' (egyháziak). A 293. o.-on tojásdadalakú keretben korona és ez a bejegyzés: *„Vége 1832: 11 Jan: –”*. Kottázása nagyon rendes és szép; feltétlenül a foglalkozását szerető embernek kellett lennie a leírónak. Irodalmi működést azonban nem fejtett ki; Szinnyeinél legalább is nincs említve.

87. **Vadadi Hegedűs András jegyzetkönyve.** Kt. 1776. sz. 8-r (10X17 cm.) házimunkára valló egészborrkötésben. 134 lev. Utána kötve az 1767-ben megjelent s egy minorita áldozópap által kiadott *„ERDÉLYI / MÉHECSKE”* c. jelenleg csonka méhészeti könyv. A kézirat maga theologiai és másfajta jegyzeteken kívül több XVI. s XVII. sz.-i históriás éneket tartalmaz néha ismerős nótára utalással (pl. 57–60, 61–76 lev.); van néhány egyházi éneke is (93–94 lev.) E notabiliarra tulajdonosa az a V. H. A. lehetett, aki a kézirat több helyén, 1740–54-ig, latinul és magyarul bejegyezte nevét. A legtöbb bejegyzésből a *Hegedűs* név hiányzik.

88. **Vegyes kolligátum.** Kt. 3204. sz. 8-r (10X16¹/₂ cm.) lazán s durván fűzött egészborrkötésben. Ez a 177 lev.-t magában foglaló s a XVIII. sz. első felében összeírt gyűjtemény néhány *„ad notam”* jelzésű éneket is tartalmaz a benne levő hosszabb, rövidebb, nagyrészt bibliai vonatkozású históriás ének mellett. Az általunk számozott levelek közül a 34a–36a lev. *Cantio Elegans* c. éneket, a 42b–43a *SERVETŰS Eneke*-t, a 64a–69b egy *„ad notam”* (*Haborusága Dávid királynak*) jelzésű s 96 vszakra terjedő *„Keserves Siralmas Zokogo histori(át)”*-t, (a Berekszászi Pálét v. ö. Szabó R. M. K. I. köt.) a 69b–84a egy három részből és *ALKALMAZTATÁS* (65 + 66 + 70 + 8 vszk)-ból álló bibliai históriát *„A TÉKOZLO FIUROL’*, *„A Trója Historiájának notájára’*. Végül a 158b lev. egy rendetlen kottázású szép istenes ének van (*Kérlek és intelek mostan tegedet...*). A kolligátum valószínűleg valami unitárius diáké lehetett, aki amint láthatjuk, a zenéhez is értett. A kézirat több kéz nyomát árulja el.

89. **„Versgyűjtemény”.** Kt. 3013. sz. 8-r (11X18¹/₂ cm.) rongált félbörkötésben. 130 sztlan lev. (oldalszámozással). E 40-es években összeírt gyűjtemény ismertetésünkbe csak a benne meglevő s e korban énekeltek néhány műdal szövegeért került be. A dalok írói a mult század elejének ismert írói közül kerültek ki, ide értve klasszikusainkat is. Érdekes, hogy Petőfi hiányzik, ami arra mutat, hogy a 40-es évek elején már kész volt a gyűjtemény.

90. **Viski István: „Poetai Gyűjteménye”.** Kt. A. 20. sz. 4 darab (köt.) Kis 8° (9X14¹/₂ cm.). Az 1–3 darab kevéssé rongált félbőr, a 4. kemény papirkötésben. Az 1. és 3. darab 1a lev. a következő, a tartalmat is meghatározó cím áll: *A’ / Leg jobb és szebb / Magyar Poetai Iróknak / Munkáikból / ki-válogatott / Versezetek és Dalok. / öszve szedte / Életének hajnalában, / ifjui kedves Esztendeiben / Viski István. / Marosvásárhelyen 1827-ben. / symb. Est. miser nemo nisi comparatus. Sen:/* A gyűjteményt azért vettük bele ismertetésünkbe, mert igen sok mult század eleji műdal szövegét tartalmazza. Bővebb ismertetésére azonban nem térünk ki. A *„darab”*-ok különböző terjedelműek; az I. db. 231, a II. db. 237, a III. db. 234 s a IV. db. 180 lev.-t foglal magában.*)

*) A kefelevonatok javítása közben értesültem arról, hogy az ismertetésemben felvett szombatos énekeskönyvek legtöbbjét *Thury Zsigmond* már ismertette. Mivel azonban ő kutatómunkáját a kéziratok új számozása előtt végezte el, kézirat számozást nem használt. Így korrekúra közben az általa s általam ismertett kéziratok megfelelését nem tudtam megállapítani az eredeti kéziratok s az ő kéziratleírásainak összevetése nélkül, ami hosszadalmas munka lett volna. Így a művére való hivatkozást egyedül a *Bogáthi-féle zsoldárfordítás* esetében található.